

België-Belgique
P.B.
1040 Brussel 4
1/4548

DE KOERDEN

TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VAN HET KOERDISCH INSTITUUT | JAARGANG 8 | N°40 | JANUARI-FEBRUARI 2008



EU blijft kritisch voor Turkije p. 8-9

**Geweldsspiraal op de Balkan
anno 1915** p. 14-17

**Seyhmus Dagtekin wint
Franse literatuurprijs** p. 26-27

DE KOERDEN

Het tweemaandelijks tijdschrift van het Koerdisch Instituut vzw te Brussel - door het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap erkend als beweging in het kader van het decreet op het sociaal-cultureel volwassenenwerk - biedt een politiek onafhankelijke blik op de huidige situatie van de mensen- en volkerenrechten in het Midden-Oosten, Eurazië en de Kaukasus en tevens op hun geschiedenis en cultuur.

Bijdragen van derden vertegenwoordigen niet per definitie de visie van de redactie.

Koerdisch Instituut vzw
 Bonneelsstraat 16, 1210 Brussel - België
 Tel.: 0032/(0)2.230.89.30
 Fax.: 0032/(0)2.231.00.97
 E-mail: kib@skynet.be
 Website: <http://www.kurdishinstitute.be>

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Derwich M. Ferho

EINDREDACTIE

Lieve Driesen

COVERFOTO

Nick Hannes

INHOUDELIJKE REDACTIE

Derwich M. Ferho

REDACTIECOMITE

Fabienne Bossuyt, Ludo De Brabander, Isabelle De Keyser, Chris Den Hond, Lieve Driesen, Derwich M. Ferho, Nick Hannes, Paul Vanden Bavière, Guido Van Leemput, Carla Van Os

WERKTEN VERDER MEE AAN DIT NUMMER

Goran Baba Ali, M.C., Lena Sangin, Elisabeth Marescot, Ugur Ümit Üngör, François Xavier.

OPMAAK

Nevelland

DRUKKERIJ

Nevelland

OPLAGE

1000

JAARABONNEMENT

Maak 25 euro (België) over op rekeningnummer: 001-2068530-81 (België) of 30 euro op gironummer 9030392 (Nederland) met vermelding 'jaarabonnement De Koerden'

LOS NUMMER

5 €

Dit blad wordt uitgegeven met de steun van de Vlaamse Gemeenschap, afdeling sociaal-cultureel werk.



- 4-6 **Verslag vredesconferentie Diyarbakir. Conditioes voor duurzame vrede**
- 7 **Interview Eren Keskin: "Koerden hebben alternatieven, zoals een eigen staat"**
- 8-9 **EU blijft kritisch voor Turkije**
- 10-13 **Altijd opnieuw verraden**
- 14-17 **Massaal geweld tijdens het uiteenvallen van het Ottomaanse Rijk. Geweldsspiraal op de Balkan anno 1915**
- 18-21 **Het bloedbad van Chodjaly. Straf zonder schuld**
- 22-25 **Als een kamp de vernietigde dorpen vervangt. Smood: leven tussen de trauma's**
- 26-27 **Seyhmus Dagtekin wint Franse literatuurprijs**
- 28 **Agenda**

De Turkse Staat bombardeert Iraaks Koerdistan

- Derwich M. Ferho -

Zondagochtend 16 december 2007 bombardeerde het Turkse leger gedurende vier uur Iraaks Koerdistan. Met vijftig gevechtsvliegtuigen werden bepaalde gebieden, waar guerrillero's van de Koerdische Arbeiderspartij (PKK) gevestigd zouden zijn, onder vuur genomen. Een Turkse militair zei aan AFP dat ze honderd ton bommen gebruikt hebben voor de operatie. Lokale bronnen maken melding van een vijftien zwaar getroffen dorpen. Hierbij liet de vrouw Aisha Ali Sayfadin het leven en vielen tientallen gewonden. Daarnaast werden zo'n 150 tot tweehonderd schapen gedood en werd het ziekenhuis in Lewje helemaal vernietigd. Bij de bombardementen zouden volgens PKK-bronnen in de bergachtige gebieden toch vijf guerrillero's zijn omgekomen. De Turkse stafchef, generaals en ministers spraken van een groot succes. Daarenboven zijn in de vroege ochtend van 18 december Turkse grondtroepen, naar schatting zo'n 300 Turkse soldaten, voor de eerste maal sinds oktober 2007 de grens met Irak overgestoken.

Wanneer we de Turkse bronnen moeten geloven, zouden de Verenigde Staten deze aanval op Iraaks Koerdistan steunen. Het militair personeel van de VS hebben een informatiecentrum opgericht in Ankara, waar zij beelden en andere directe informatie verzamelen van de Amerikaanse luchtmacht die over het Qandil-gebergte vliegen. Het Amerikaanse programma bestaat er volgens een hogere functionaris¹ uit dat men de bewegingen en activiteiten van de PKK identificeert en mogelijke doelwitten aan Turkije communiceert. De Amerikaanse militaire functionarissen voegden er wel aan toe dat ze de Turken aanmoedigden om niet-militaire middelen in te zetten tegen de PKK en om in dialoog te treden met de Iraakse regering. Verschillende Turkse leiders brachten de laatste maanden een bezoek aan het Amerikaanse leger, het Pentagon, de minister van buitenlandse zaken en de CIA-bazen om een gunstige houding vanwege hun Amerikaanse bondgenoten te bewerkstelligen indien Turkije in Irak grootschalige operaties zou uitvoeren. Uiteindelijk hebben de Turkse onderhandelaars de Amerikaanse beleidsmakers blijkbaar kunnen overtuigen om samen een alomvattende strategie op poten te stellen om de PKK te bestrijden.

Iraaks Koerdische autoriteiten hebben de militaire operatie sterk veroordeeld en noemden de militaire operatie 'een aanslag op de soevereiniteit van Irak'. De woordvoerder van Mesoud Barzani, de president van de Regio Koerdistan, zei dat "dergelijke operaties de weg naar oplossingen bemoeilijken". Hij deed ook een oproep

aan de Amerikanen om een duidelijk stelling in te nemen tegen de territoriale schendingen van het Iraakse grondgebied door de Turkse staat. "Als de VSA beweren het Iraakse grondgebied te beschermen, dan is het wel het moment om dat ook effectief te doen," aldus de woordvoerder van Barzani. De premier van de Regionale Regering van Koerdistan, Nechirvan Barzani verwacht een onmiddellijke optreden van de Verenigde Naties om dergelijke agressie te beëindigen. De Iraakse Minister van Binnenlandse Zaken, Mahmoud al-Haji Humoud, heeft de Turkse ambassadeur in Bagdad ontboden en hem duidelijk gemaakt dat soortgelijke acties de relaties tussen de twee landen beschadigen.

Het militaire optreden van de Turkse staat werd al maanden voorbereid. In het parlement, in de straten en in de huizen werd iedereen hiervoor klaargestoomd. Alle middelen werden ingezet om een dergelijk militair optreden te rechtvaardigen. Zowel de regeringspartij, de Partij voor Gerechtigheid en Ontwikkeling als de oppositiepartijen, uitgezonderd de Partij voor een Democratische Samenleving (DTP), hebben hun achterban gesensibiliseerd voor een eventuele militaire actie tegen het 'Koerdische gevaar' in Iraaks Koerdistan. Er waren discussies over hoever het Turkse leger mocht gaan. Konden Kirkoek, Mosoel en andere petroleumrijke gebieden ook ingepalmd worden? Zou men tevens optreden tegen de Koerdische leiders en hun politieke macht? Wat was de rol van de Amerikanen in de regio?

De Koerden worden met Amerikaanse steun door de Turkse gevechtsvliegtuigen gebombardeerd. Aan de andere kant worden ook Iraanse gevechtsvliegtuigen tegen de Koerden in Noord-Irak, een regio die toch onder Amerikaanse bescherming staat, ingezet. In deze kwestie is de 'schurkenstaat' Iran de boezemvriend van Ankara.

Het wordt hoog tijd dat men het verschil ziet tussen de vrijheidsstrijd en het staatsterrorisme. De Koerden zijn geen terroristen en ze hebben niemand geterroriseerd. Ze hebben ook niemands land bezet en geplunderd. Ze respecteren de andere volkeren en zijn bereid om samen met hen in vrede te leven. Geldt dat ook voor de Turkse staat, Iran, Syrië en hun bondgenoten? Zijn zij het niet die de Koerden alles ontnemen, zelfs hun identiteit, hun taal en culturele identiteit? Moeten zij dan niet als terrorist bestempeld worden?

¹ The Washington Post, 18/12/2007.

VERSLAG VREDESCONFERENTIE DIYARBAKIR

Conditie voor duurzame vrede

Op 29 en 30 september 2007 werd in Diyarbakir, de grootste Koerdische stad in Turkije een vredesconferentie georganiseerd door de Diyarbakir Bar Association en de Heinrich Böll Stichting. Academics uit binnen- en buitenland, alsook politici en mensen uit de NGO-wereld zaten rond de tafel om na te denken over de noodzakelijke voorwaarden om tot een duurzame oplossing te komen voor het Turks-Koerdisch conflict in Turkije.

Dialogoog met alle betrokkenen

Wat maakt het zo moeilijk om tot een oplossing te komen in het conflict? Clem Mc Cartney wees op basis van zijn ervaringen met vredesonderhandelingen in Noord-Ierland, Colombia en de Filipijnen op een aantal belangrijke zaken. Er is het gebrek aan vertrouwen in de tegenpartij, zelfs onzichtbaarheid van de mensen aan de andere kant en dat geldt voor beide zijden. Er is onverteerd lijden en er zijn sterke emoties. Er is onbegrip en een gebrek aan communicatie. Er is geen geloof dat er verandering kan komen van de andere kant. Beide zijden kijken op een gans andere manier naar het conflict. Bovendien delen de betrokken par-

Oude man met çekçek, centrum Diyarbakir (Foto: M.C.)



tijen intern een sterk gemeenschappelijke overtuiging, hebben ze samen een lange strijd geleverd en zijn ze niet bereid om zomaar op te geven. Er zijn stimuli nodig om een aanzet te geven tot verandering. Wanneer een dialoog wordt opgezet, worden mensen die als 'extremisten' worden beschouwd vaak gemarginaliseerd. Men wil enkel dialogeren met 'gematigden'. Het probleem is echter dat het uitsluiten van groepen aan de onderhandelingstafel niet werkt: de groepen blijven bestaan en de gematigden worden al snel als verraders beschouwd. Het is belangrijk om iedereen in het vredesproces te betrekken. Inclusie is heel moeilijk, maar exclusie werkt niet. In Ierland is geprobeerd om alle partijen in het conflict samen te brengen via een electoraal proces. Opdat kan gestart worden met samenwerken is er nood aan geloof in een oplossing, vertrouwen in de andere zijde en vertrouwen in de eigen capaciteiten.

Nood aan democratisering in Turkije

Professor Michael Gunter wees er op dat vooral het voortbestaan van de diepe staat in Turkije een obstakel vormt voor de democratisering van Turkije. De diepe staat penetreert in de regulier economische en veiligheidsstructuren om het kemalisme in stand te houden. Zolang dit blijft duren is Turkije volgens Gunter niet in lijn met de criteria van Kopenhagen. Het probleem met de diepe staat is volgens Gunter dat het niet zozeer een specifieke organisatie met aan het hoofd een leider is, maar een mentaliteit die gekenmerkt is door haar nationalistisch en kemalistische karakter en die geen ruimte laat voor de vrijheden van Koerden en andere etnische en religieuze minderheden. Deze mentaliteit dient omgebogen te worden tot een mentaliteit die democratie en pluralisme voorstaat. Een dergelijke mentaliteit zou toela-



Jonge schoenpoetsers voor de ingang van Ulu Cami, Diyarbakir (Foto: M.C.)

ten dat de Koerdische kwestie wordt opgelost en zou Turkije kunnen klaarstomen voor toetreding tot de Europese Unie. Gunter gelooft dat er een begin gemaakt is aan een mentaliteitswijziging door de verkiezingsoverwinning in 2007 van de Partij voor Gerechtigheid en Ontwikkeling (AKP).

Tijdens de conferentie duidde Ali Bayramoglu, journalist bij Yeni Safak, erop dat de Turkse staat nu weet dat turkificering van de bevolking onmogelijk is maar dat dit ook een crisis betekent voor het militarisme en het republikenisme en dat het zich reproduceert: er is nieuw nationalisme en het leger probeert de Koerdische kwestie opnieuw te definiëren als een probleem dat gecontroleerd moet worden. In Turkije lijkt het alsof er een constante crisis is waarin het land constant 'bedreigd' wordt. De Koerdische kwestie is dus deel van een groter debat. Tegelijk is het niet alleen een politieke kwestie maar ook een verhaal van lijden, met de grote getallen Koerden die naar steden als Diyarbakir gevlucht zijn. Wat echter tot hoop moet stemmen is een groeiende potentie voor pluralisme, zowel in Diyarbakir als in andere delen van Turkije en als dit pluralisme kan versterkt worden, dan is dat het beste wapen in de strijd tegen het Turkse militarisme.

Rol EU en het toetredingsproces

Verschillende sprekers wezen op de mogelijkheden die de toetreding van Turkije tot de Europese Unie kan bieden voor het werken aan een oplossing voor de Koerdische kwestie in Turkije. Naast optimistische geluiden wordt toch waakzaamheid gevraagd. Is Turkije wel werkelijk van kleuren veranderd? Was het besluit van de Europese Unie om te starten met de onderhandelingen wel objectief? Uit het Europees Parlement kwamen immers geluiden dat Turkije nog niet klaar was voor toetreding. Hervormingen worden doorgevoerd, maar het voortbestaan van bijvoorbeeld artikel 301 zorgen er voor dat de vrijheid van meningsuiting beperkt blijft. De Europese Unie is volgens Gunter niet duidelijk in haar houding: de Koerdische

kwestie wordt voorgesteld als een probleem van terreur en een beperkt mensenrechtenprobleem. Als de EU zo doorgaat, verraadt het zijn eigen principes. Daartegenover zou het veel sterker kunnen bijdragen tot de creatie van een gezond Turkije. Tegelijk worden er tijdens de conferentie vragen gesteld: waarom werd, net met de start van de toetredingsonderhandelingen, het staakt-het-vuren dat sinds 1999 van kracht was door de Koerdische Arbeiderspartij (PKK) opgeheven? Is een gewapende strijd nodig om democratisch federalisme na te streven?

Nood aan verzoening en confrontatie met het verleden

Een belangrijke bijdrage aan de conferentie kwam van Dilek Kurban, die een onderzoek uitvoert naar de problemen van de Koerden die gedwongen waren hun dorpen te ontvluchten. Kurban drong aan om na te denken over de manieren waarop men aan verzoening kan werken. Een samenleving moet de confrontatie durven aangaan met zijn verleden. De waarheid moet blootgelegd worden en dat kan op verschillende manieren gebeuren, via waarheidscommissies bijvoorbeeld of door verantwoordelijken van het geweld voor het internationaal gerechtshof te brengen. Individuen wiens mensenrechten geschonden zijn zoeken naar gerechtigheid. Wat betekent dat zij niet alleen compensatie wensen voor het geleden verlies maar dat men tevens nieuwe mensenrechtenschendingen moet voorkomen en dat de verantwoordelijken zich moeten verontschuldigen voor het aangedane leed. Daartoe dienen internationale en nationale commissies opgezet te worden. Kurban wees op de vele beperkingen in de huidige compensatieregelingen voor de vluchtelingen. Er is, onder andere, geen beleid voor het probleem van onveiligheid in de dorpen naar waar mensen willen terugkeren. Er is nog geen beleid uitgewerkt voor het opruimen van de vele landmijnen in de Koerdische gebieden. Ook het dorpswachtersysteem is ondanks beloftes van Turkije aan de EU om het af



Sloopwerk in Diyarbakir (Foto: M.C.)

te schaffen na een twintigtal jaar nog steeds in voege. Bovendien werden amendementen in het parlement aangenomen om hun aantallen nog uit te breiden. Hoewel de Turkse staat vele malen veroordeeld werd voor haar aandeel in de gedwongen migratie, ontkent de staat nog steeds dat er systematische evacuatie heeft plaatsgegrepen. Eén van de grootste problemen is echter ook het gebrek aan kennis in Turkije over wat er in het Zuidoosten gebeurt is. Mensen die hun militaire dienst deden in intense conflictperiodes waren getuigen, maar we weten niet hoe ze erover denken. Er wordt niet over gepraat. Er is nood aan het documenteren van de ervaringen van mensen, het neerschrijven en verwerken van de vele getuigenissen, zodat deze de basis kunnen vormen voor het opzetten van waarheids- en verzoeningscommissies. Organisaties in de Koerdische civiele samenleving kunnen daartoe bijdragen. Dergelijk verzoeningsproces zal echter niet slagen als er geen steun is vanuit de overheid en geen medewerking van de beleidsverantwoordelijken die betrokken waren in de mensenrechtenschendingen. Het zal wellicht pas mogelijk zijn om dit op te zetten na een periode van politieke transitie. Ook de Koerdische politieke wereld kan bijdragen tot transitie: Koerdische politici kunnen proberen de steun te zoeken van andere minderheden. Maar nu roepen de politici echter dat de Koerden geen minderheid zijn en dat ze deel zijn van de machten die de creatie van het land mogelijk gemaakt hebben. Internationaal, wettelijk gezien, zijn de Koerden echter een minderheid. Als de Koerden zeggen dat ze een minderheid zijn, dan stellen ze meteen ook de problematische definitie van minderheid binnen de Turkse wetgeving in vraag. Ze kunnen zo de definities van wat een minderheid in Turkije is, openbreken. Niet alleen de Koerdische kwestie wordt zo in vraag gesteld, maar ook de Armeense, de Alevitische,... want de schendingen zijn gekoppeld aan een problematische staatsbenadering.

Het eindigen van het geweld

Zolang er geweld is, zo opperde Mithat Sencar (Ankara Universiteit), blijven de eigenlijke problemen afgedekt. Zolang er geweld is wordt het probleem als een probleem van 'terreur' aanzien. Met geweld komt er ook steeds opnieuw een geschiedenis van geweld en lijden. Geweld versterkt het autoritarisme. Men moet onder-

handelen met alle partijen en een sociale transformatie op gang brengen. Alle actoren, ook de gewapende, moeten deel kunnen nemen aan een vredesprogramma. Er is een vraag naar algemene amnestie, maar de wapens kunnen slechts neergelegd worden wanneer de kwestie er politiek ruimte krijgt. Er moet een mogelijkheid zijn om op een normale manier aan politiek te doen en hier toe moeten mensen zich kunnen uitdrukken via normale kanalen. Als dit niet plaats grijpt dan is er ook geen reden om het geweld op te geven. En tegelijk, wanneer een organisatie blijft kiezen voor het geweld, dan zal het zijn legitimiteit verliezen. Een militaire benadering van het probleem biedt geen uitkomst, ook niet ten aanzien van Noord-Irak. Civiele relaties met Noord-Irak zullen wel bijdragen tot een oplossing voor de Koerdische kwestie. Noem het 'the school of the upside down world': eerst moet er democratie komen en dan pas kunnen we de terreur oplossen, niet andersom.

De nood aan samenwerking tussen politieke partijen

Verschillende sprekers tijdens de conferentie riepen op tot een grotere samenwerking tussen de pro-Koerdische Partij voor een Democratische Samenleving (DTP) en de regerende AKP. De verwachtingen ten aanzien van de nieuw verkozen parlementsleden van de DTP en de Koerdische parlementsleden van de AKP zijn heel hoog, en daar getuigden ook de vele vragen van het publiek van. DTP-parlementslid Selahattin Demirtas was zich erg bewust van die druk, maar getuigde ook over de onmogelijkheid om aan alle verwachtingen te voldoen. De belangrijkste missie van de DTP is de vertaling te zijn van een volksbeweging en het zoeken naar een oplossing in het Parlement in Ankara, zo stelde hij. Ondanks het feit dat er nu verkozenen zijn probeert de overheid opnieuw problemen te scheppen. De legaliteit van de partij wordt in vraag gesteld. Demirtas vond het onbegrijpelijk dat aan democratische verkozenen gevraagd wordt om zich te legaliseren. De DTP wil een einde aan het geweld, zo stelde hij, maar de overheid is niet bereid om na te denken over mechanismen die het mogelijk zouden maken om de wapens neer te leggen. Wat zal er met de mensen gebeuren die dertig jaar lang gestreden hebben? Abdurrahman Kurt, AKP-parlementslid voor Diyarbakir, hoopt in de AKP te kunnen werken aan het vergroten van de rechten en vrijheden van alle inwoners van Turkije. De partij werkt aan een nieuw burgerschapsconcept in een nieuwe civiele grondwet. Hij klaagde over het gebrek aan bereidheid tot samenwerking vanwege de DTP en waarschuwde hen om zich niet van doelwit te vergissen. Kurt drong aan op het opzetten van een dialoog met de Turken, omdat ze onwetend zijn en de Koerden niet begrijpen. Via dialoog zou de empathie kunnen groeien. Het water tussen Oost en West en tussen beide partijen is nog diep.

Auteur: M.C.

“Koerden hebben alternatieven, zoals een eigen staat”

De feministe Eren Keskin (°1959) werkt sinds 1984 als een advocate in Istanbul. Sinds de oprichting in 1986 is zij erg actief voor de Turkse Mensenrechtenvereniging IHD (Insan Haklari Dernegi). Samen met andere vrouwelijke advocaten, zette zij in 1997 haar schouders onder het project 'Legal Aid for Women Who Were Raped or Otherwise Sexually Abused by National Security Forces'. Voor haar publieke uitspraken over de Turkse politiek inzake mensenrechten en interne vrede en voor haar bijzonder engagement voor vrouwen die vervolgd en mishandeld worden in de Turkse gevangenissen, werd zij al meerdere malen bedreigd en gearresteerd door de Turkse autoriteiten. In 2004 kreeg zij hiervoor de prestigieuze Aachen Peace Award. In oktober 2007 konden wij haar interviewen.

Als advocate heeft u zich het lot van de Koerdische vrouwen in de regio aangetrokken.

“De laatste tien jaar heb ik steun verleend aan vrouwen die onder het geweld van de staat geleden hebben. De meeste vrouwen die toenadering zoeken tot mij zijn Koerdische vrouwen. Hun zaken gaan over het geweld dat tegen hen gebruikt werd in de meest intense periode van het conflict, in de jaren negentig. Maar er is niet alleen staatsgeweld tegenover vrouwen. Er is ook intern, familiaal geweld, wat door de interne migratie ten gevolge van het conflict ook versterkt is.”

Het dorpswachtersysteem bestaat nog steeds. Wat is het effect daarvan op het leven van die vrouwen thuis en in de dorpen?

“Geweld neemt toe door de dagelijkse aanwezigheid van wapens in huis. Er zijn dorpswachters die vrouwen en meisjes van andere dorpen verkrachten en dreigen dat, wanneer ze dit naar buiten zouden brengen, ze hun huis of dorp zullen afbranden. Nadien beschuldigen ze de Koerdische Arbeiderspartij (PKK) hiervan. De vrouwen in die dorpen die niet wilden collaboreren met de Turkse staat hebben het moeilijkst. Het dorpswachtersysteem en de gevolgen ervan is één van de meest onderschatte problemen in Turkije.”

Wordt het dorpswachtersysteem aangeklaagd of besproken door intellectuelen in Turkije?

“Ja, af en toe, maar onvoldoende. Intellectuelen, zoals Ismail Besikci, die hierover durven spreken creëren een crisis en lopen het risico op gevangenisstraffen.”

Kunnen de nieuwe vrouwelijke parlementsleden een verschil maken voor de vrouwen in Turkije?

“Vrouwen in het parlement hebben lost de problemen niet op. Ze moeten een vrouwelijke houding aannemen en ze moeten anti-chauvinistisch en anti-militaristisch durven zijn. Vrouwen binnen de Republikeinse Volkspartij (CHP) en de Nationalistische Actiepartij (MHP) kunnen niets doen. Vrouwen binnen de

Rechtvaardigheids- en Ontwikkelingspartij (AKP) en Partij voor een Democratische Samenleving (DTP) misschien wel. De eerste stap om tot een oplossing voor de problemen van de Koerden, Armeniërs en andere minderheden te komen is echter de militaire macht van de staat weg te nemen.”

Is de EU te tolerant tegenover de invloed van het leger in de politiek?

“Ik ben niet tegen toetreding, maar dit is niet de enige oplossing om de invloed van het leger in de politiek te verminderen. Het scheidt flexibiliteit, bewegingsruimte, maar in Koerdistan zijn de meeste wapens die door de staat ingezet worden nog altijd wapens die door Europese landen verkocht werden aan de Turkse staat. Het leger heeft met Oyak ook een grote economische macht. De Europese Unie is een partner van het leger.

Het probleem van intellectuelen in Turkije is dat ze enkel focussen op de toetreding. Ze verwachten er te veel van. Ze moeten zich bewust zijn van de relaties tussen de Europese landen en het leger. De linkerszijde in Turkije steunt bovendien het militarisme en dus is er niet veel van hen te verwachten. Ik heb kritiek op de linkerszijde in de Turkse politiek omdat ze nog nooit protesteerden tegen de oorlog in Koerdistan. Er is nooit gevraagd om een boycot op Oyak-producten en er wordt niet gepraat over de Armeniërs, met uitzondering van de dag waarop Hrant Dink werd neergeschoten. Dat is de zwakte van links. Ik heb geen hoop op links, want als er discussie is over de Koerdische kwestie binnen linkse partijen, dan is er nooit ruimte om over de optie van een eigen staat te spreken. De Koerden worden niet gehoord door de linkerszijde. Ik heb zestien rechtzaken tegen mij lopen op basis van artikel 301. Maar ik ben altijd 'Koerdistan' blijven zeggen en ik durf tegen de Koerden zeggen dat ze alternatieven hebben, zoals een eigen staat.”

Interview: M.C.
oktober 2007

EU blijft kritisch voor Turkije

- Paul Vanden Bavière -

Op 6 november publiceerde de Europese Commissie haar jaarlijks "Vooruitgangsrapport" over Turkije. In sommige media werd dat als "mild" bestempeld. Maar wie de tekst leest, merkt al vlug ongezouten kritiek op het reilen en zeilen in Turkije.

Het lijkt logisch dat het vooruitgangsrapport van de Europese Commissie kritiek had op Turkije, waar volgens de EU het hervormingsproces in 2005 is "vertraagd" - anderen zeggen stilgevallen. Voor een staat waarover de rapporten van mensenrechtenorganisaties en waarnemers alarmerend blijven. En het leger in het voorjaar - tevergeefs - probeerde de politiek opnieuw volledig naar zijn hand te zetten naar aanleiding van de presidentsverkiezingen.

Aanvankelijk werd met succes de verkiezing van Abdullah Gül, minister van Buitenlandse Zaken in de regering van de islamistische Partij voor Gerechtigheid en Ontwikkeling (AKP) van premier Recep Tayyip Erdogan, tot president verhinderd dankzij de medeplichtigheid van het gerecht en massale betogingen van Turken voor het behoud van de niet-confessionele staat.

Het werd uiteindelijk toch een fiasco, want de AKP kwam sterker uit de parlementsverkiezingen, die vroegd plaats hadden in juli naar aanleiding van de crisis rond Gül. Met als gevolg dat de generaals niet meer het gezag hadden om in augustus de verkiezing van Gül tot president tegen te houden.

De EU is niet altijd zo kritisch als vorig jaar en dit jaar. Soms knijpt ze wel de ogen dicht. Zo zette de Europese Raad in december 2004 het licht op groen voor onderhandelingen over de toetreding van Turkije tot de EU op basis van een zeer betwistbaar "Vooruitgangsrapport" van de Europese Commissie.

Normalerwijze kunnen toetredingsonderhandelingen met een kandidaat-lidstaat slechts beginnen als voldaan is aan de "Criteria van Kopenhagen"². Op het politieke vlak houdt dit in dat er in het kandidaat-land stabiele instellingen zijn, dat er democratie heerst en dat het een rechtsstaat is, waarin de mensenrechten worden gerespecteerd en de minderheden

worden erkend en beschermd.

In het rapport van 6 oktober 2004 werden wel "tekortkomingen" gesignaleerd, maar werd toch besloten dat Turkije "op voldoende wijze" voldeed aan de politieke criteria om het begin van onderhandelingen toe te laten. De Europese Raad volgde die aanbeveling en de onderhandelingen startten in oktober 2005. Ze gingen over vier hoofdstukken: wetenschap en onderzoek, industriële politiek, statistieken en financiële controle. Het eerste hoofdstuk werd inmiddels al afgesloten. Om de onderhandelingen niet meteen te kelderen was ook het "Vooruitgangsrapport" van 2005 vrij positief. Het stelde nog vele gebreken vast inzake bv. foltering, mensen- en minderheidsrechten, vrijheid van meningsuiting en vergadering, maar wees vooral op de vele verbeteringen - die wel niet door mensenrechtenorganisaties werden gezien.

In 2006 kon de Europese Commissie echter de ogen niet meer sluiten voor de aanhoudende schendingen van de persoonlijke vrijheden en van de mensen- en minderheidsrechten. Er werd zelfs achteruitgang vastgesteld, onder meer door de goedkeuring van een nieuwe antiterrorwet, waaronder een verdachte niet meer automatisch recht heeft op de bijstand van een advocaat. Met als gevolg dat sedertdien de meeste gearresteerden werden opgepakt op basis van de antiterrorwet. Maar het was uiteindelijk niet op basis van die schendingen, maar wel omwille van de kwestie Cyprus dat de Europese Unie in december 2006 besliste de opening van onderhandelingen over nog eens acht hoofdstukken (van de veertien resterende) te blokkeren en de in discussie zijnde hoofdstukken niet af te sluiten. Turkije erkent EU-lidstaat Cyprus niet (het erkent alleen en als enig land de Turkse Republiek van Noord-Cyprus, die werd opgericht in het in 1974 veroverd deel van Cyprus), maar onder het douaneakkoord met de EU zou het zijn havens en luchthavens moeten openstellen

¹ Zie bv. *De Standaard* van 31 oktober-1 november 2007: Jaarlijks EU-rapport is mild over 'vertraging' Turkse hervormingen'. Een heel andere opinie staat te lezen in het 'Background Paper', dat de EU-Turkey Civic Commission opstelde ter gelegenheid van haar "Fourth International Conference on the EU, Turkey and the Kurds", dat op 3 en 4 december 2007 plaats had in het Europees Parlement.

² De "Criteria van Kopenhagen" werden zo genoemd naar de Europese Raad in de Deense hoofdstad in 1993. ze bevatten naast politieke een hele reeks normen op financieel, economisch, juridisch enz. gebied.

voor schepen en vliegtuigen uit Cyprus. Turkije had zich daartoe verbonden door een bijkomend protocol.

In het "Vooruitgangsrapport" van dit jaar wordt vastgesteld: "Sedert de beslissing van de Raad van december 2006, heeft Turkije geen vooruitgang geboekt naar volledige uitvoering van het Bijkomend Protocol. Turkije heeft geen vooruitgang geboekt in het normaliseren van de bilaterale relaties met de Republiek Cyprus. Turkije blijft zijn veto stellen tegen het lidmaatschap van Cyprus van verscheidene internationale organisaties (...)"

Cyprus is niet het enige knelpunt. Er is lof voor de vlekkeloos verlopen verkiezingen van 22 juli. De uitslag verzekert een "grotere representativiteit van de politieke diversiteit van het land", maar de EU heeft wel nog kritiek op de kiesdrempel van 10% - een drempel die werd ontweken door de pro-Koerdische Partij voor een Democratische Samenleving (DTP) via het in het veld brengen van "onafhankelijke kandidaten". Zo wist de DTP 20 zetels in het Turkse parlement te veroveren.

De Turkse militairen worden niet gespaard. Het rapport stelt vast dat er geen vooruitgang is geboekt op het vlak van volledig burgerlijk toezicht op het leger en op dit van parlamentscontrole op de defensie-uitgaven. Ten slotte wordt gezegd dat de bemoeienissen van de militairen met de politiek, via commentaren "op kwesties buiten hun bevoegdheid, waaronder de hervormingsagenda", zelfs zijn toegenomen. Ook over de onafhankelijkheid van de justitie maakt de Europese Commissie zich zorgen.

Kritiek is er verder op het gebrek aan vooruitgang op het gebied van de mensenrechten en op dat van de bescherming van de minderheden. Volgens de Commissie zet de neerwaartse trend van het 'aantal gerapporteerde gevallen van foltering en mishandeling' zich door. Maar voor mensenrechtenorganisaties is dit niet het geval met *feitelijke* gevallen. Volgens de *EU-Turkey Civic Commission* gebruikt men nu subtielere methodes, gebeurt het buiten de detentiecentra (wat het EU-rapport ook toegeeft) en wordt het slachtoffers bijna onmogelijk gemaakt klacht in te dienen. Met de vrijheid van meningsuiting gaat het volgens het rapport bergaf. Vergeleken met 2005 is het aantal vervolgd mensen in aantal verdubbeld. De meesten werden vervolgd op basis van artikel 301 van het strafwetboek dat bestraffing voorziet voor belediging van de Turkse identiteit, van de republiek en van de organen en instellingen van de staat. (Andere ingeroepen artikelen, die het rapport niet vermeldt, zijn nr. 216 dat 'aanzetten tot haat' als onderwerp heeft en nr. 220 dat propaganda via de media bestraft 'voor de doelstellingen van een organisatie die werd opgericht om misdaden te bedrijven').

Vooruitgang is er evenmin op het vlak van godsdienstvrijheid, culturele rechten en minderheidsbe-

scherming. Met die twee laatste punten zitten we volop in de Koerdische kwestie. Er zijn sedert maart dit jaar in Diyarbakir, de "hoofdstad" van Turks Koerdistan, vier lokale radio- en tv-stations die uitzendingen in het Koerdisch mogen verzorgen. Maar slechts op bepaalde uren. Bovendien moeten ze ondertiteld zijn in het Turks of simultaan worden vertaald. Lessen Koerdisch op radio en tv zijn verboden. Ook op school mag het niet. De privé-scholen die werden opgericht voor onderwijs van het Koerdisch, werden in 2004 allemaal gesloten.

De wet op de politieke partijen verbiedt dat die een andere taal dan het Turks gebruiken, wat tot nogal wat vervolgingen van Koerdische politici leidt. Meertalige gemeentelijke diensten zijn verboden, wat burgemeester van het district Diyarbakir-Sur mocht ondervinden (het gaat om Abdullah Demirbas, nvda). Hij werd ontslagen wegens de publicatie van teksten in het Koerdisch, Arabisch en Assyrisch. Een publicatie die hij rechtvaardigde met het argument dat veel mensen in zijn multi-etnisch district niet allemaal Turks verstaan. Conclusie: "Turkije boekte geen vooruitgang op het vlak van de culturele rechten".



Abdullah Demirbas, ontslagen burgemeester van Sûr
(Foto: Paul Vanden Bavière)

Het rapport erkent de discriminatie van de Koerden: "De algemene socio-economische toestand in het zuidoosten blijft moeilijk. Er werden geen stappen ondernomen om een allesomvattende strategie voor economische en sociale ontwikkeling in de regio te bereiken en om de voorwaarden te creëren voor het Koerdische volk om haar volle rechten en vrijheden te genieten". Maar degenen die proberen met de wapens iets aan de onderdrukking te doen, kunnen op geen enkel begrip van de EU rekenen: ze zijn gewoonweg terroristen en de Koerdische Arbeiderspartij (PKK) staat op de EU-lijst van terroristische organisaties.

Alles samen levert het rapport voldoende argumenten om het afblokken van onderhandelingen met Turkije over nieuwe hoofdstukken voort te zetten en de lopende besprekingen niet af te sluiten. De vraag is of de Europese Raad dat ook zal doen. Hier en daar is al geopperd dat de Raad toch het begin van onderhandelingen over een paar hoofdstukken zou kunnen toestaan.

Altijd opnieuw verraden

- Elisabeth Marescot -

We noteren 24 februari 1991. De Eerste Golfoorlog is volop bezig en The Voice of Free Iraq, een radio-station dat werkt met subsidies van de CIA, nodigt het Irakese volk uit om in opstand te komen tegen Saddam Hussein - de enige manier om een einde te maken aan de oorlog! De Irakezen worden aangezet om zich te verzetten tegen het regime en worden door deze radioboodschap overtuigd dat zij gesteund zullen worden door de Westerse en Arabische legers. Dit zou nog maar de eerste leugen zijn!

Oproep tot verzet

De radio 'The Voice of Free Iraq' zond uit vanuit Saoedi-Arabië. De oproep tot verzet tegen Saddam Hussein werd op 24 februari 1991 uitgesproken door al-Ali, een voormalig lid van de Irakese Baath-partij en slachtoffer van de politieke zuiveringen van 1972. De Arabische diensten van The Voice of America brachten een gelijkaardige oproep in de ether. Deze oproepen werden door de sjiietische Irakezen en de Koerden geloofd en zij gehoorzaamden hieraan.

Op 6 maart bereikt Richard Dowden, journalist van *The Independent*, de Irakese stad Nasiriya, gelegen in het sjiietische zuiden op zo'n 160 km van Basra en reeds onder controle van de Irakese opstandelingen. In een persmededeling benadrukt hij dat het gaat om een 'nationalistische revolutie die als doel heeft om het land te bevrijden van de Baath-overheersing en dat het lijkt op de fundamentalistische revolutie in Iran'. Ook al wordt dit ontkend door de bevelhebber van de rebellerende stad die verklaart dat hij streeft naar een nationale revolutie voor alle Irakezen, overal ziet Dowden de posters van Ayatollah Khomeini. Daarnaast ziet hij ook wrakken van militaire voertuigen en van lijken in ontbinding. Hij meldt: "Koelwagens transporteerden geen vlees meer maar de stoffelijke overschotten van soldaten. De rebellen hebben hen tegengehouden waarop de chauffeurs zijn gevlucht. Sindsdien zijn de lijken er blijven liggen". Hij eindigt zijn verslag met een citaat van een rebellenleider: "De Amerikanen doen niets om ons te helpen. Zij houden ons tegen op de wegen en nemen ons onze wapens af. Zij zijn het die Saddam aan de macht hebben geholpen, daarna hebben ze hem verslagen. Nu de oorlog voorbij is, beginnen ze hem opnieuw te steunen."

In het Noorden van Irak hadden tienduizenden Koerden zich tegen hun onderdrukkers gericht. Zij vergaten het verraad uit het verleden en wachtten geduldig op de hulp van de bondgenoten. De Britse Eerste Minister, John Major, verklaarde echter: "Ik herinner me niet dat ik aan de Koerden heb gevraagd

om de revolutie te starten."

Enkele dagen na de bevrijding van Koeweit, dachten de geallieerden enkel nog aan hun vertrek. Het Westen was opgelucht dat er niet meer doden aan hun zijde waren gevallen. De oliebranden in het Zuiden van Irak waren nog angstaanjagender dan deze die door de Irakezen in Koeweit waren aangestoken. De B-52 van de Amerikanen hadden de olieputten geraakt maar niemand in het Westen lag hiervan wakker. Op 27 februari 1991 kondigde generaal Scharzkopf aan dat er nog maar 240 km was tussen zijn troepen en Bagdad. Hij gaf precieze cijfers over de vernietigingen van de tanks, artillerieonderdelen en het aantal Irakese gevangenen. De Britse kapitein Simon Oliver was daarentegen erg sceptisch over de overwinning en verklaarde op 27 februari aan het nieuwsagentschap Reuters dat de Republikeinse Garde van Saddam nog altijd beschikte over hun T-72 tanks. De Republikeinse Garde zou de zaken in het Zuiden van Irak op orde zetten en de bondgenoten hadden er niets meer te zoeken.

De Amerikanen beschikten na de oorlog over een exact cijfer van hun aantal doden: 148 Amerikanen. Later zal men vernemen dat er van de 148 Amerikaanse soldaten 35, dus bijna een vierde, het leven had gelaten door 'Friendly Fire' van de Amerikaanse troepen¹. Maar over de Irakese verliezen waren er veel minder gegevens. De Saoedi-Arabiërs schatten het aantal op honderdduizend doden, de Fransen spraken over honderd vijftig duizend. Het Westen gaf geen enkele blijk van medeleven met de Irakese slachtoffers.

Bevrijding Koeweit

Na de bevrijding was de situatie in Koeweit city een complete chaos. Gewapende Koeweiti's controleerden de straten, verdreven de Palestijnen en de westerse ambassadeurs probeerden de teruggekeerde Koeweitse ministers ertoe te bewegen om recht en orde te herstellen. In de wijk Haouali echter, waar tienduizenden Palestijnen leefden, doorkruisten Koeweitse

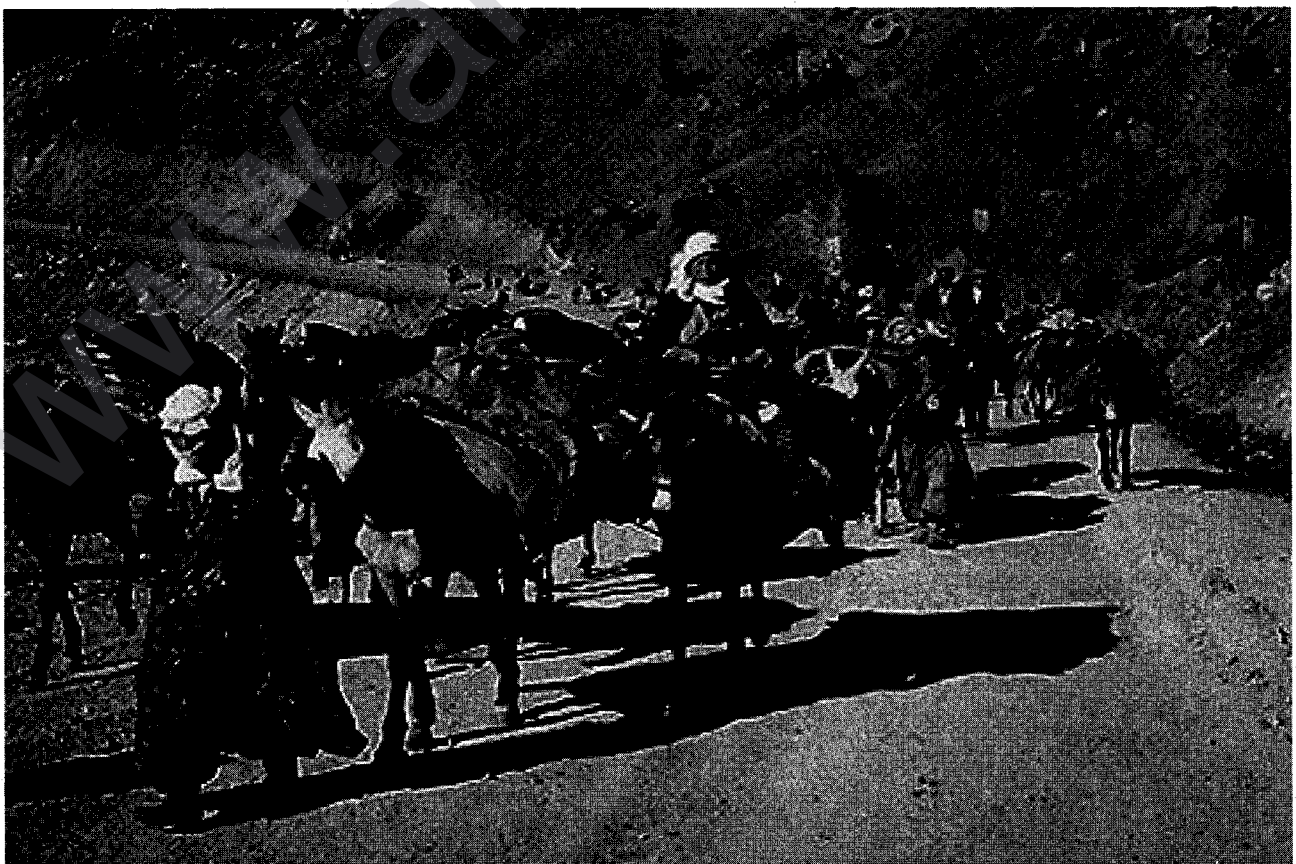
tanks de straten en werden Palestijnse burgers afge-
tuigd. Dit alles gebeurde onder het onverstoorbaar
oog van de Amerikanen. Het ergste moest nog komen.
Doodseskaders zouden het land afschuimen en elke
verdachte zonder enige vorm van bewijs doodden.
Tweehonderdduizend Palestijnen werden uit het land
gezet en vernamen dat de Koeweiti's massa-executies
hadden gepland. Zo wilden ze verwarring stichten en
een algemene exodus van de Palestijnen uitlokken².
Voor de sjiieten van Zuid-Irak zou de lijdensweg nog
maar beginnen. Kort na het begin van hun rebellie, ziet
men op de wegen naar Koeweit een menigte geterrori-
seerde vrouwen en vele gewonden. Onder hen bevonden
zich Koeweiti's die tijdens de laatste uren van de
bezetting waren ontvoerd. In Koeweit hadden zij zieken-
huizen vol doden en stervenden achtergelaten.
Intussen schoten tanks van Saddam huizen aan flar-
den, overleden mensen aan het vervuilde water door
de oliebranden en waren er een ononderbroken
stroom van zieke en uitgehongerde vluchtelingen³. De
medewerkers van de EU-ambassade, geëscorteerd
door een hogere Amerikaanse officier, hielden staan-
de voor een stationcar. Eén van de medewerkers van
de ambassade beval: "Men kan hen de grens niet
laten oversteken! Zij moeten rechtsomkeer maken".
Hiermee zeiden ze eigenlijk: "Ze mogen sterven,
maar niet voor onze ogen." Bepaalde ondergeschikte
officieren namen hieraan aanstoot en de medewerker
van de ambassade was van de wijs gebracht. De nieu-
we regering van Koeweit wilde hen absoluut niet
opvangen want hun heilige emiraat zou wel eens over-
stelt kunnen worden. Een meer menselijke sergeant
stelt vervolgens aan een rij auto's met vluchtelingen
voor om zich te parkeren en verzekert hen dat men
zich om hen zal bekommeren. Velen hadden al ver-

schillende dagen niet meer gegeten. Het konvooi
stonk, verschillende zwaargewonden lagen op sterven.
De Amerikanen zullen daarop de Irakese sjiieten, die
zij hadden aangezet om in opstand te komen, volledig
in de steek laten. Men meldt dat een geallieerde
diplomaat verklaarde: "Men verkiest Saddam, iemand
die men kent, boven een zwakke en moeilijk te leiden
coalitie en boven een nieuwe sterke man die men niet
kent"⁴. Intussen worden er in de sjiietische steden
ten noordwesten van Basra en ten zuiden van Bagdad
massa-executies uitgevoerd, meer dan vierduizend
per dag. In die regio heeft de bevolking immers geen
uitweg om te vluchten naar Iran.

Koerdische vluchtelingen

Ten noorden van Irak ontfermt een redelijke moedige
Cuny, de Amerikaanse officier verantwoordelijk voor
de hulpdiensten, zich over de vele Koerdische vluch-
telingen die de troepen van Saddam zijn ontvlucht.
Ook zij werden verraad.
Vanaf de eerste week van april 1991, waren er zo'n
twee miljoen Koerden samengestroomd nabij de inge-
sneeuwde grens van Turkije en Iran. Bijna twaalfdui-
zend personen zweven tussen leven en dood. De
Westerse bondgenoten beslissen dat dit de zoveelste
misdad van Saddam tegen het Koerdische volk is en
weigeren hun eigen verantwoordelijkheid in deze tra-
gedie te erkennen. Het is immers het logische gevolg
van hun eigen oproepen tot een opstand. Het Westen
probeert het dan weer goed te maken door voor mil-
joenen dollars bereide maaltijden, tenten en uitrusting
te bezorgen. Vliegtuigen leveren tonnen dekens en
voedsel. Meerdere personen komen bovendien om bij

Koerdische vluchtelingen in 1991



de dropping van voedselpakketten. De Koerdische vluchtelingen zouden echter wekenlang moeten wachten vooraleer er in het noorden van Irak Amerikaanse en Engelse troepen kwamen om hen te beschermen. In 2003 werden de massagraven geopend waar de opstandelingen en hun familieleden werden begraven, die door de geallieerden werd gebruikt als het 'ultieme bewijsstuk' van de wreedheid van Saddam. Nooit heeft het Westen zich verontschuldigd. Nooit een woord van berouw over het feit dat zij de Irakese bevolking eerst hadden aangespoord om in opstand te komen en dat men hen vervolgens in de steek had gelaten.

Westers verraad

Brent Scowcroft, toenmalig raadgever van Bush voor nationale veiligheidskwesties, had reeds vanaf 14 april 1991 gewaarschuwd voor Saddam maar hij had tevens gezegd dat zij niet zouden tussenkomen in geval van een burgeroorlog. Scowcroft transformeert de opstand die zijn regering had aangemoedigd in een 'burgeroorlog' tussen Irakezen, waar men zich zeker niet mee moet inlaten aangezien het een probleem van interne politiek is. Dit is het toppunt van hypocrisie, een zoveelste verraad. President Bush bevestigt deze houding tijdens een toespraak in Alabama waar hij aandringt op het feit dat hij geen enkele inmenging zal tolereren in de internationale humanitaire hulpoperaties: "Geen enkele soldaat, geen enkele piloot mag betrokken worden bij een burgeroorlog die al een eeuwigheid aansleept".

Bijgevolg heeft het Westen niets gedaan toen Saddam helikopters en doodseskaders stuurde waardoor vele burgers al waren gedood vooraleer zij de vluchtelingenkampen bereikten. In hun poging om te vluchten in de bergen, werden zij uitgeroeid. Robert Fisk, journalist voor *The Independent*, getuigt van ongelooflijke zaken⁵: rijen vluchtelingen werden door de helikopters neergemaaid, wat de Amerikaanse helikopters volledig koud liet aangezien de 'burgeroorlog' hen niet aanging. De staf van de geallieerden scheen te vergeten dat het leger van Saddam de Koerden doodde omdat zij zich hadden verzet op vraag van de geallieerden. Wij, het Westen en onze 'vrienden' - de Arabische dictators van de Golf zijn verantwoordelijk voor de ramp, zegt Robert Fisk. De Koerden die strandden in de ingesneeuwde bergen weigerden naar het zuiden te gaan zonder de 'westerse bescherming' waarin zij bovendien niet meer geloofden. Ook hadden zij geen zin om zich in de tentenkampen te installeren die door de Amerikanen waren opgetrokken. De ondervraagde Koerden verklaarden dat zij geen vertrouwen meer hadden. In Zakho stapelden de tenten en de voedselpakketten zich op maar de vluchtelingen wilden er niet naartoe trekken. Honderden Irakese soldaten, die in de hoedanigheid van politieagenten recht en orde kwamen herstellen, waren immers in Zakho gelegerd. Hier waren de Koerden perfect van op de hoogte.

Vuile rol Turkije

In het Midden-Oosten zijn de conflicten nooit eenvoudig. Turkije doet zijn duit in het zakje. Ankara wanstouwt de Koerden en weigert het bestaan van een Koerdistan, waarvan zij de eigenheid ontkent, te erkennen. De aanpak van de Turkse staat van het zogenaamde 'Koerdische probleem', berust al decennia lang op een repressief militair systeem. In Turkije werden reeds duizenden mensen gedwongen te verhuizen, gefolterd en het slachtoffer van andere misdadige praktijken. De Turken zijn specialisten in de etnische zuivering. Denken we maar aan de genocide op de Armeniërs in 1915. De Turkse staat is bang voor de uiteindelijke oprichting van een groot Koerdistan nu de Koerden van Irak hun autonomie hebben verkregen. Als bondgenoot van Washington en gesteund door de Europese Unie, kunnen de Turkse legerstroepen zich ongehinderd gedragen als vandalen. Robert Fisk getuigt hierover: "Wij landden in Yasilova, op enkele meters van de Irakese grens. Een Engelse luitenant was de enige dokter voor zo'n 3000 vluchtelingen. Hij zei me: "De Turkse soldaten stelen de dekens en het voedsel van de vluchtelingen; we zijn moeten tussenkomen opdat zij zouden stoppen. We zaten daar vast met al onze hulppakketten". Aan de andere kant van de rivier, aan de zijde van de Turkse troepen, stapelden de tonnen water en de dekens zich op. De Koerdische vluchtelingen en de Assyrische christenen, waarvan sommigen uit Bagdad kwamen, bleven aan de zijde van de Engelsen die zij beschouwden als hun beschermers. Toen de Engelsen de Koerdische vluchtelingen wilden beschermen tegen de Turken en hen per vliegtuig wilden evacueren, gaf een Turkse officier geen toestemming voor deze vlucht. Iedereen zegt dat het Turkse leger van in het begin de voorzieningen voor de Koerden stalen. Een kapitein trilde van woede: "De Turkse soldaten zijn ware schoften". Een Turkse gegraadueerde had hem zelfs het volgende gezegd: "Men kan de Koerden beter uithongeren opdat men hen beter kan controleren". Het schandaal werd niet in de media gebracht. De coalitielegers waren hiervan perfect op de hoogte maar verkozen op goede voet te blijven met de uitstekende NAVO-bondgenoot Turkije, dus deed men niets.

In Zakho zijn de Amerikanen en de Engelsen op het einde van de lente vertrokken. Daarop zijn de VN-waarnemers aangekomen om de Koerden te 'beschermen'. Onder het voorwendsel dat de leden van de Koerdische Arbeiderspartij (PKK) hun toevlucht hadden gezocht in de nabijgelegen dorpen, zijn de Turkse troepen Zakho binnengestormd, nadat Turkse vliegtuigen de omgeving hadden gebombardeerd.

In Dohuk slaagden de peshmergas erin om met de hulp van de bevolking de politiepost te vernietigen maar konden niet verhinderen dat de dossiers door Irakezen in burger werden vernietigd. De peshmergas vertellen dat zij in de cellen drie lichamen van naakte vrouwen hebben ontdekt wiens handen waren vastgebonden. Onder hen bevond zich ook een meisje van



Het drijvend dorp Ma'dan, nabij Nasiriyah, in 1974 (Foto: Nik Wheeler)

twalf jaar. Een oude dame werd door een bende verkracht en is eraan gestorven.

De wens van Amerika om af te rekenen met Saddam was afgenomen omdat men indertijd vooral zo snel mogelijk wilde vertrekken. Generaal Jay Garner was het meest vastberaden om zich uit de voeten te maken. Twaalf jaar later zou hij de eerste Amerikaanse administrateur zijn van het bezette Irak. Hij herhaalde aan de Koerden dat hij niet daar was om te dienen als veiligheidsmacht. Indien zij elkaar aanvallen, is het aan de Verenigde Naties om het op te lossen. Zij worden ervoor betaald. Het mondiaal geweten was gesust. Men spreekt niet over het herinstalleren van de Koerden. Generaal Colin Powell landt op 30 mei in Sirsenk, de privé-luchthaven van Saddam, en herbevestigt dat er geen enkele garantie is voor de Koerden die blijven. Het totale verraad!

Moerasarabieren

Ook de Moerasarabieren, een vrij onbekend volk, werd door de Westerse Alliantie verraden. Zij zijn de laatste afstammelingen van de Sumeriërs, degenen die wij beschouwen als de stichters van onze beschaving, van onze religieuze mythes. Een jaar voor de inval in Koeweit, begint Saddam met de drooglegging van de moerassen waar de bewoners zich sinds de 7^{de} eeuw voor Christus hebben verschanst. Al sinds de jaren tachtig waren zij naar Iran gevlucht waar zij getuigden over drooggelegde rivieren, hongersnoden, ziekten. Saddam was alle sporen van Sumer aan het uitwissen. Reeds tijdens de Iraans-Iraakse oorlog, had hij in de moerassen dood en verwoesting gezaaid. Zo wilde hij hen uitroeien. Na 1991, toen de oorlog ten einde was, zette Saddam zijn werk voort. Zoals gewoonlijk is de Arabische Wereld op de hoogte maar hult men zich

in stilzwijgen. De Amerikaanse en Engelse piloten zien de lagunes en de opgedroogde rietvelden maar, zoals ten tijde van de vergassing van de Koerden in Halabja, doen ook nu niets. Het Westen vindt blijkbaar dat het lot van de Moerasarabieren hen geenszins aanbelangt. Het zijn immers maar arme en achterlijke moslims. De Moerasarabieren, die schitterende rieten huizen bouwden ten tijde van Sumer en de vrouwen naar hun huwelijk brachten in konvooiën van rieten boten, worden vergeleken met dieren en hun voorouderlijke cultuur wordt vernietigd.

Dit is het ultieme verraad, deze van onze eigen beschaving. Men beschermt de grotten van Altamira en Lascaux, maar niemand zal de laatste overblijfselen van deze grote beschaving beschermen, een beschaving van meer dan vijfduizend jaar oud!

Dit was een korte illustratie van het veelvuldige verraad van de Westerse mogendheden die zich toch telkens opnieuw verbazen over de wrok die volkeren tegen hen koesteren, volkeren die in hun verleden telkens opnieuw door het Westen werden verraden en verpletterd.

Bronnen

- 1 Suzanne M. Chafer, *Gulf friendly fire casualties rise*, Associated Press, rapport van Washington, 13/08/91.
- 2 The Independent, 27/03/1991.
- 3 The Guardian, 14/03/1991.
- 4 Pick, "Britain and US part over Iraqi rebels", The Guardian, 13/03/1911
- 5 Robert Fisk, *La grande guerre pour la civilisation*, Ed. La Découverte.

Vertaling: Lieve Driesen

Geweldsspiraal op de Balkan anno 1915

Na het uitbreken van etnisch geweld aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog mondt de ene massamoord uit in een andere. Hoe kan de wraakzucht van een verdreven bevolkingsgroep toeleiden tot genocide op een andere bevolkingsgroep?

Als u een eeuw geleden een reis had willen maken van de Adriatische Zee naar de Zwarte Zee, zou u duizend kilometer hebben kunnen reizen zonder ook maar één grens te overschrijden. Een groot deel van de Balkan behoorde immers tot het uitgestrekte Ottomaanse Rijk, dat in die contreien eeuwenlang de scepter had gezwaaid. Uw reis zou misschien beginnen in het pittoreske Albanese stadje Shkodër en zou door het bergachtige en door struikrovers geteisterde zuiden van Kosovo voeren, en dan verder richting Skopje, nu de hoofdstad van Macedonië, waar de oude Ottomaanse brug u zou herinneren aan de Pont Neuf in Parijs.

Als u uw reis dan zuidwaarts zou voortzetten langs de kronkelende Vardar, zou u terecht komen in een vlakke rivierdelta, waarin u een levendige stad voor u zou zien opdoemen: Thessaloniki, dat nu in Noord-Griekenland ligt. U zou vanuit de verte de baai zien flonkeren met vele schepen en u zou bij aankomst in deze kosmopolitische stad een gamma aan talen en culturen ontmoeten. U zou, na de paar dagen rust die u zich ongetwijfeld zou gunnen, door het glooiende landschap van de Egeïsche kust oostwaarts reizen, tot u zou arriveren in de indrukwekkende stad Edirne, waar u, nadat u vroeg in de avond zou zijn aangekomen, u zou genieten van een royale portie in roomboter gebakken lever met ui, een gerecht waar de regio om bekend staat. Van daar zou het niet ver meer zijn naar de Zwarte Zeekust, waar u op het strand de zilte zeelucht zou opsnuiven, terwijl de zeemeeuwen krijsend boven u zouden rondcirkelen.

In 2007 zou dezelfde reis er heel anders uitzien. Niet alleen zult u vier tot zes landsgrenzen moeten passeren. Ook de samenlevingen die u zult tegenkomen zijn grondig veranderd. Immers, in een stad als Thessaloniki, waar indertijd behalve alle West-Europese talen ook volop Turks, Ladino, Grieks, Albanees, Armeens, Bulgaars en Servo-Kroatisch werd gesproken door moslims, joden en christenen, is van die diversiteit nu vrijwel niets meer over. De grote multi-etnische en multireligieuze samenleving die het

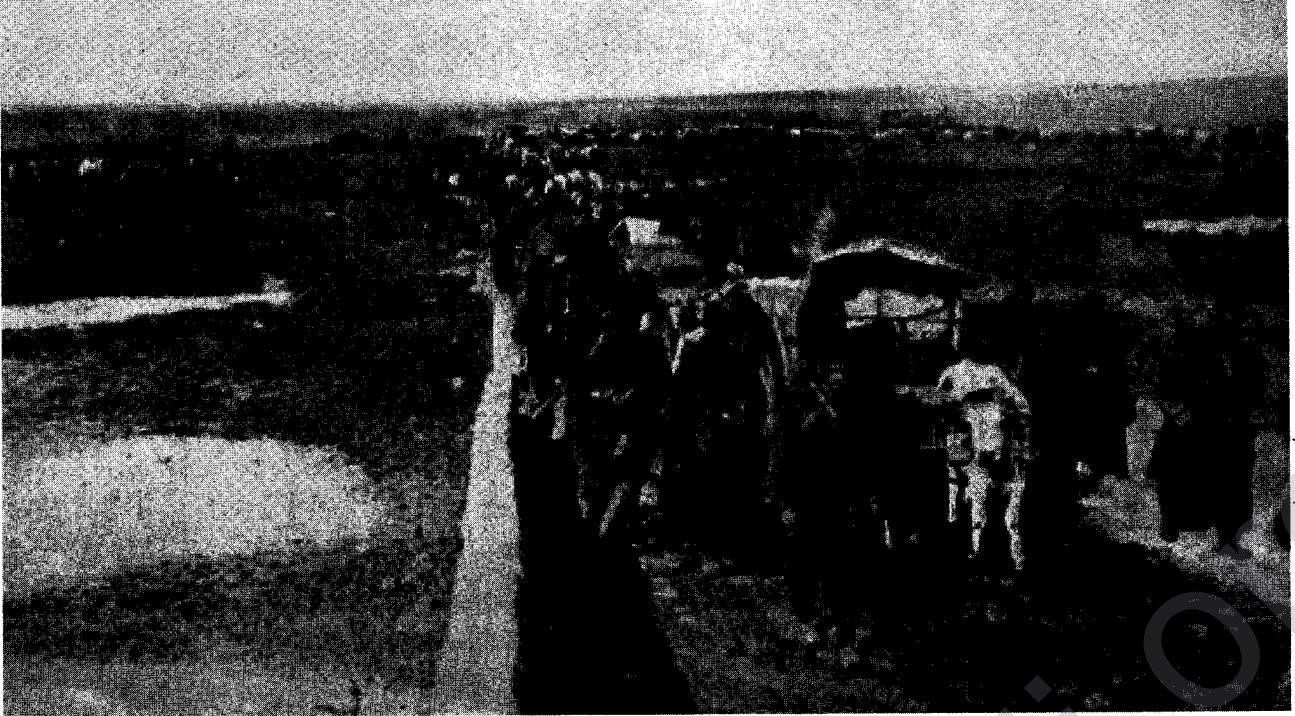
Ottomaanse Rijk was, werd vervangen door enkele sterk homogene nationale staten.

De teloorgang van de Balkan voor het Ottomaanse Rijk omspande een betrekkelijk korte periode, namelijk van 1912 tot 1922. Hij werd teweeggebracht door grootschalige en gewelddadige processen van natievorming onder verschillende etnische groepen, en gedurende deze periode werden grote aantallen mensen, in verschillende gebieden en op verschillende manieren, bij massaal geweld betrokken, hetzij als dader, hetzij als slachtoffer. Thessaloniki en Diyarbakir zijn twee steden, waar dit proces zich op heftige wijze voltrok.

Thessaloniki, 1913

Thessaloniki, dat toentertijd officieel Selânik heette, strekt zich als een waaier uit over de kust van de gelijknamige baai. De haven van Thessaloniki bevoorradde een enorm achterland en was er de oorzaak van dat de stad tot de Eerste Wereldoorlog de meest bedrijvige was op de Balkan. Op de kade werkten kruiers zich krom om tabak, katoen, suiker, kaphout, koffie, thee, kruiden en vruchten in en uit de schepen te laden. In de stad zelf woonden joden, moslims en christenen naast elkaar, door elkaar en, in het geval van de gemengde huwelijken, zelfs bij elkaar. En op de vele met ronde keien geplaveide pleintjes kuierden rabbijnen, priesters en imams langs elkaar, allen bebaard en in lange zwarte of witte kledij, terwijl ze zo nu en dan opkeken of knikten naar een bekende.

Thessaloniki was voorts de hoofdstad van de Ottomaanse provincie Selânik, die bestuurd werd door een door de Sultan aangestelde gouverneur. Zo ging het al eeuwen, zo goed en zo kwaad als het ging, en ondanks voortdurende, vaak ingrijpende veranderingen bedachten de verschillende groepen in de stad altijd ingenieuze nieuwe manieren om de stedelijke ruimte met elkaar te delen.



Turken vluchten uit de Balkan in 1912

Aan deze kwetsbare coëxistentie zou echter abrupt een einde komen. Na een lange periode van nationalistische propaganda en haatcampagne verklaarden op 17 oktober 1912 Montenegro, Servië, Griekenland en Bulgarije tegelijk het Ottomaanse Rijk de oorlog. Leon Trotsky, de latere Russische revolutionair, die destijds correspondent was voor een Kievse krant, schreef: 'Aan het begin van de oorlog hadden de partijen goede hoop. De straten liepen vol met marcherende eenheden reservisten en vrijwilligers, die op weg naar het front oorlogszuchtige liederen zongen en donderend juichten: "Hoera!"' Binnen een tijdsbestek van precies zeven maanden wist de zogenaamde Balkanbond het Ottomaanse leger een verpletterende en traumatiserende reeks nederlagen toe te brengen. Deze moderne oorlog was anders dan vorige oorlogen, want ze woedde niet alleen tussen legers, maar ook tussen volkeren: als het leger van natie A een gebied bezette liep dat onveranderlijk uit op geweld tegen leden van volk B, C en D en vice versa. Hoewel alle partijen tijdens deze Eerste Balkanoorlog oorlogsmisdaden pleegden, maakten met name Bulgaarse legereenheden en paramilitairen zich stelselmatig schuldig aan het vervolgen, gedwongen bekeren en verjagen van burgers, alsmede aan het platbranden van complete dorpen. Tijdgenoten van Trotsky noemden deze vorm van gewelddadige bevolkingspolitiek 'de oorlog in de oorlog'. Nu zouden we het etnische zuivering noemen.

De multiculturele stad Thessaloniki werd tijdens de Balkanoorlog het doelwit van een Griekse militaire campagne vanuit het zuiden, een Servische vanuit het noordwesten en een Bulgaarse vanuit het noorden. De uiteindelijke verovering van de stad door Griekse troepen eind oktober 1912 werd door de lokale Turken als een bezetting ervaren, maar door de lokale Grieken als een bevrijding. De inname ging vooral op het platteland rond Thessaloniki gepaard met massaal geweld tegen de Turkse boerenbevolking en bracht een enorme exodus van moslims teweeg. De Britse consul in Thessaloniki getuigde van 'wijdverbreide slachtingen, gedwongen bekeerungen en het

grootschalig roven van moslimeigendommen' door Griekse en Macedonische plattelandsbewoners. Tien-duizenden getraumatiseerde Turken, waaronder de moeder en zuster van de man die later bekend zou worden als Atatürk, vluchtten met ossenwagens in paniek en halsoverkop naar Istanbul, met achterlating van al hun bezittingen.

De achtergebleven huizen werden vervolgens geplunderd door Grieken, die in sommige gevallen zelf ook vluchtelingen waren. In de moskeeën werden schapen gestald en, uit verachting voor de moslims, vaak ook varkens. In de daaropvolgende decennia voerden de achtereenvolgende Griekse regeringen een onverbidelijke politiek van natievorming: moskeeën, woningen en badhuizen werden ontdaan van islamitische symbolen en voor andere doeleinden in gebruik genomen. Nu, negentig jaar na de Balkanoorlogen, is er in Thessaloniki van Ottomaanse cultuur weinig meer over. De bevolking bestaat grotendeels uit Anatolische Grieken, die geen herinnering hebben aan het geweld waaraan het oude Thessaloniki ten onder ging.

Het spoor van dat geweld voert naar Yenibosna (letterlijk 'nieuw Bosnië'), een deel van Istanbul waar veel families oorspronkelijk uit de Balkan komen. Op een zonnige middag in juni zou iedereen het rokerige koffiehuis Rumelililer ('Roemeliërs') kunnen binnestappen en daar een gemoedelijk gesprek kunnen aanknopen met een groepje kaartende bejaarden. Maar als het gespreksonderwerp verschuift naar het Ottomaanse debacle op de Balkan, verstommen de anekdotes en wordt de sfeer snel grimmiger.

Een bejaarde man met een beukenhouten wandelstok en helblauwe ogen ('noem me maar Oom Adem') schuift aan, verheugd dat eindelijk iemand naar zijn verhaal wil luisteren. Met weemoed vertelt hij hoe hij van zijn inmiddels overleden vader hoorde over de vruchtbare landerijen die de familie in de omgeving van Thessaloniki had bezeten. Ze hadden daar al generaties lang allerlei groenten en fruit verbouwd, totdat de Eerste Balkanoorlog uitbrak en de familie de bergen in moest vluchten. Toen op een dag de Griekse

buren, waarmee ze altijd vriendschappelijk waren omgegaan, hen verzekerden dat de kust veilig was, kwamen eerst de mannen van de familie uit hun schuilplaats. De grootvader van Oom Adem en zijn drie oudooms daalden met een groep anderen af uit de bergen om het dorp te verkennen. Volgens de overlevering, vertelt Adem met trillende stem, werden de mannen bij aankomst in het dorp vastgebonden in de moskee en één voor één met botte zagen onthoofd. Het café is muisstil.

Diyarbakir, 1915

Eén van de vele overlevenden van de etnische zuiveringen in Thessaloniki, was de directeur van een ziekenhuis in de stad, een Turks-nationalistische activist genaamd Mehmed Nâzım (1872-1926). Dr. Nâzım was geboren en getogen in Thessaloniki, waar de welgestelde familie waar hij deel van uitmaakte al heel lang enkele winkels bezat. Toen de stad in 1912 viel, werd hij opgepakt omdat zijn naam op een lijst van gezochte personen stond. De verslagen dr. Nâzım werd, zonder enige vorm van proces, elf maanden lang opgesloten in een isoleercel in Athene, waar het bewakend personeel hem toeschreeuwde dat zijn familie was uitgeroeid, dat de Griekse vlag al wapperde in Istanbul - lees: Constantinopel - en dat de Turken spoedig ook uit Anatolië verdreven zouden worden.

Pas toen de Turks-nationalistische regering in Istanbul met klem om de uitlevering van hun strijdmakker verzocht, werd Nâzım vrijgelaten. Hij werd uitgezet en naar de Egeïsche havenstad Izmir getransporteerd, waar hij voor het eerst oog in oog kwam te staan met zijn totaal berooide familie en zijn dochtertje, dat pas net was begonnen met praten. Het

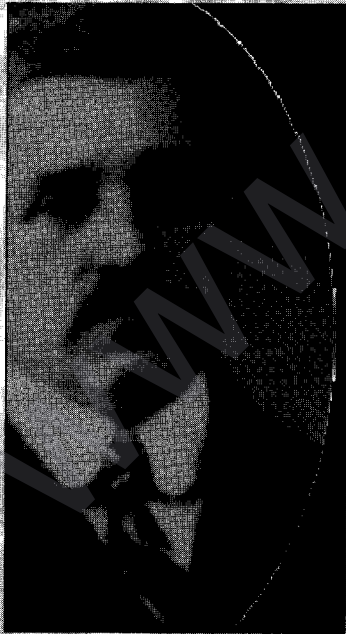
verlies van de Balkan in het algemeen en zijn geboortestad in het bijzonder had bij Nâzım diepe wonden geslagen. Verbitterd schreef hij propagandistische artikelen in kranten over de mishandeling van de Turken op de Balkan, waarin hij schreeuwde om vergelding en er voor pleitte het Ottomaanse Rijk met geweld van zijn christenen te ontdoen. De kosmopolitische dokter uit Thessaloniki was voorgoed veranderd in een rabiate, wraakzuchtige

ge nationalist, en hij was niet de enige.

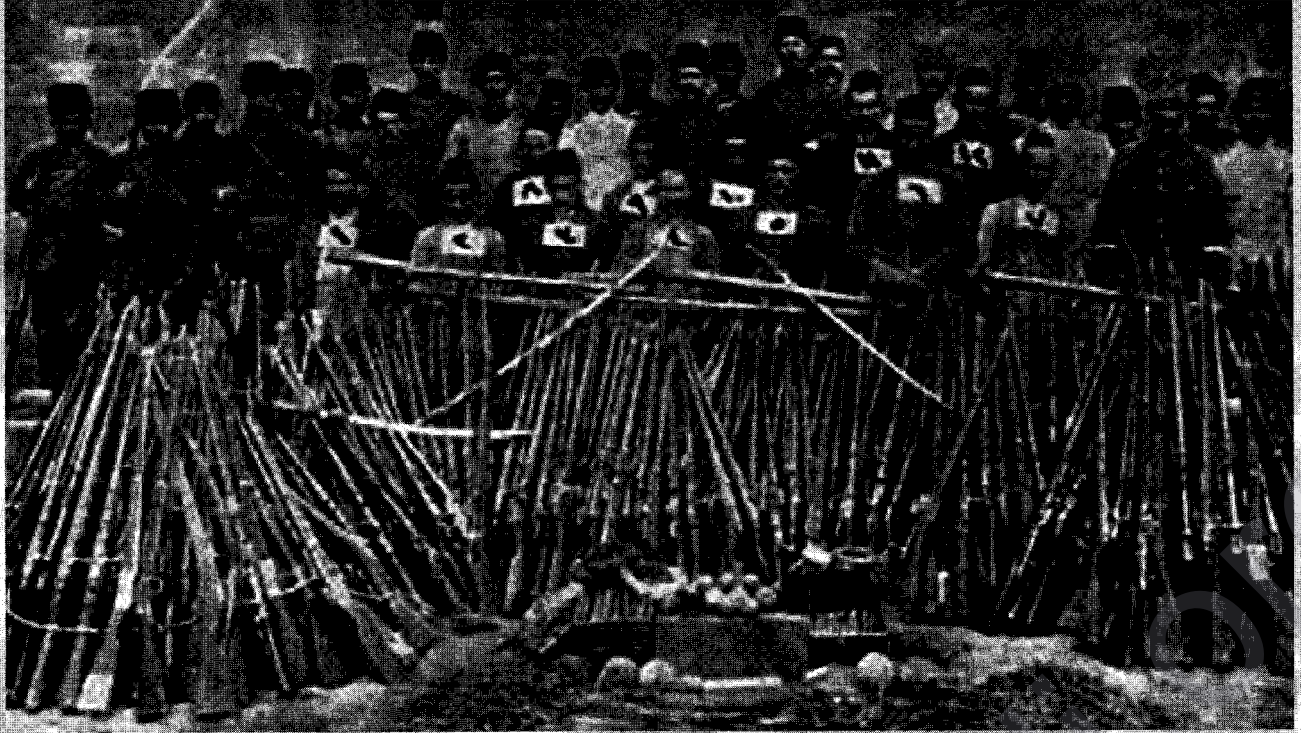
Toen korte tijd later de Eerste Wereldoorlog uitbrak en het Ottomaanse Rijk zich aansloot bij Duitsland en Oostenrijk-Hongarije, zag de heersende Jong-Turkse dictatuur van Talaat Pasja en Enver Pasja haar kans schoon om, op wat voor manier dan ook, voor eens en altijd met die 'ontrouwe christenen' af te rekenen. Toen de oorlog in de winter van 1914 heftiger en gewelddadiger werd, radicaliseerde ook het nationalisme van het Jong-Turkse bewind. Van niet-Turkse bevolkingsgroepen werden de notabelen gearresteerd en gevangengezet.

De geallieerde aanval op Gallipoli in maart 1915 veroorzaakte vervolgens paniek in de hoofdstad Istanbul. In de consternatie beval Talaat Pasja de executie van Armeense intellectuelen en organiseerde vanaf 23 mei 1915 de deportatie van alle Ottomaanse Armeniërs naar de Syrische woestijn: middenin de zomer kwam er een kolossale volksverhuizing op gang die al snel uitliep op genocide (dat wil zeggen systematische, aanhoudende en categorische vernietiging van het Armeense volksdeel). Hoewel sommige Ottomaanse ambtenaren de massamoord afkeurden, waren er in de gelederen van de Jong-Turken ook vele gewillige beulen te vinden. Eén van deze scherprechters was dr. Nâzım, die zijn wraakgevoelens en fanatisme botvierde op de weerloze Armeense burgerbevolking. Nâzım was mede verantwoordelijk voor de clandestiene organisatie en inzet van speciale milities die de massamoorden uitvoerden. Een slachtoffer van massaal geweld was omgeslagen in een dader van massaal geweld.

De wreedste misdaden werden begaan in de zuidoostelijke provincie Diyarbakir. Daar werd op bevel van de gouverneur op 25 en 30 mei 1915 de gehele Armeense elite van fabrikanten, bankiers, kopersmeden, schrijvers, priesters, onderwijzers en vele anderen vermoord en in de Tigris gegooid, in totaal 1481 mannen van alle leeftijden. Hierna breidden de massamoorden in de provincie zich snel uit. Eén van de Armeense dorpen waar de hele bevolking binnen enkele uren werd uitgeroeid is het schilderachtige dorp Satiköy. De milities kwamen in de namiddag op paarden aanrijden en bevalen de van angst versteende boeren op het dorpsplein dikke trossen touw te verzamelen. Alle mannen werden vastgebonden, weggevoerd en even buiten het dorp binnen een uur met bijlen, dolken en bajonetten afgeslacht. De vrouwen en kinderen die in het dorp waren achtergebleven hadden het gekerm en gejamber van de slachtoffers moeten aanhoren, voordat zijzelf bij een deportatiekonvoi werden gevoegd en eveneens een wisse dood tegemoet gingen. Toen de hele bevolking van het dorp was vernietigd, werd het samen met alle bezittingen van de Armeniërs beschikbaar-gesteld aan moslimvluchtelingen uit de Balkan. Dr. Nâzım's wraak was volbracht. Wie bereid is een beetje te zoeken, kan in de regio Diyarbakir nog steeds veel sporen van de Armeniërs terugvinden. De stad verraadt een rijke Ottomaanse geschiedenis met veel moskeeën, maar er bevinden zich ook de ruïnes van twee synagogen en enkele kleine en grote kerken: hier leven Koerden, Turken en



Dokter Mehmet Nazim
(1872-1926)



Armeniërs gearresteerd in Diyarbakir 1915

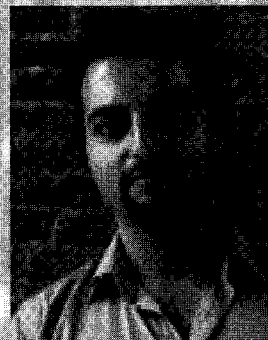
andere moslims in het historische landschap van hun voormalige bureu - Armeniërs, joden en Assyriërs. Hoewel de Turkse staat de genocide al sinds zijn tenuitvoerbrenging nauwgezet heeft geprobeerd weg te moffelen en te ontkennen, heeft haar machtige arm de diepste krochten van het geheugen van de inwoners van Diyarbakir nog niet bereikt. De 75-jarige David Krikorian, geboren en getogen in Satikóy, woont met zijn vrouw Mirjam in een klein appartement in Amsterdam. Aan de muur hangt een groot kruis. Op een regenachtige decembermiddag nipt hij aan zijn gloeiend hete en mierzoete thee en graaft in zijn geheugen. 'Mijn zoon,' begon hij, 'schrijf op wat ik je vertel opdat niemand het vergeet.' De grootvader van Krikorian was tijdens de razzia in het dorp meegenomen en neergesabeld, maar had de slachtpartij op miraculeuze wijze overleefd door zich te laten vallen en zich dood te houden. Hij keerde als de enige mannelijke overlevende van het dorp met een enorm litteken terug en leefde jarenlang tussen de moslims. Zijn kleinzoon David emigreerde in de jaren zeventig naar Nederland en ervaart zijn leven in vrede, welvaart en veiligheid als een duur verworven goed.

Nawoord

In dit korte artikel heb ik geprobeerd twee omvangrijke gewelddaden met elkaar in verband te brengen door de oorsprong van de ene geweldsgolf te traceren in de andere. De persoon van dr. Mehmed Nâzim fungeerde als symbolische schakel in dit relaas van opeenvolging en verbreiding van geweld als methode van vergelding. De Armeense genocide kan zo geïnterpreteerd worden als collectieve wraakoefening. Het is belangrijk om te benadrukken, dat de twee voorbeelden van massaal geweld van verschillende aard waren: op de Balkan was sprake van gewelddadige etnische zuiveringen, in Anatolië ging het om regelrechte genocide. De vervolging van de Ottomaanse Armeniërs, de onteigening van hun bezittingen,

hun deportatie en uiteindelijke vernietiging was niet zozeer omvangrijker in schaal of getal dan de vervolging van de Balkanmoslims, de onteigening van hun goederen en hun verdrijving, maar ze was wel centraal gepland, georganiseerd en uitgevoerd op het niveau van één machtige staatsoverheid. De onderlinge samenhang van het collectieve geweld in de regio was aanzienlijk: zonder de verdrijvingen van 1913 zouden honderdduizenden Turken niet getraumatiseerd en wraakzuchtig zijn geraakt, zouden de Armeniërs in 1915 hoogstwaarschijnlijk niet gedeporteerd en vernietigd zijn en waren er in 1918 ook geen Armeense wraakacties te verwachten geweest. Het adagium dat geweld niets oplost, blijkt opnieuw een onwrikbaar feit.

Over de auteur



Ugur Ümit Üngör (1980) studeerde sociologie en geschiedenis. Thans promoveert hij aan de Universiteit van Amsterdam met een proefschrift getiteld "Young Turk Social Engineering: Genocide, Nationalism, and Memory in Eastern Turkey, 1913-1950". Hij werkt als wetenschappelijk staf lid bij

het Centrum voor Holocaust- en Genocidestudies in Amsterdam (www.chgs.nl). Hij publiceerde o.a. 'Vervolging, onteigening en vernietiging: de deportatie van Ottomaanse Armeniërs tijdens de Eerste Wereldoorlog (Soesterberg: Aspekt, 2007); 'When Persecution Bleeds into Mass Murder: The Processive Nature of Genocide,' in: *Genocide Studies and Prevention*, jg.1, nr.2 (2006); en 'Seeing like a nation-state: Young Turk social engineering in Eastern Turkey, 1913-1950,' in: *Journal of Genocide*.

Straf zonder schuld

- Lena Sangin -

Ter inleiding van dit artikel over het bloedbad in Chodjaly, waar in de nacht van 25 op 26 februari 1992 de gehele Azerbeidjaanse burgerbevolking werd verdreven, mishandeld of uitgemoord, wil de redactie benadrukken dat beide partijen zich schuldig hebben gemaakt aan etnisch geweld tegen burgers en vluchtelingen. Soms 'spontaan', soms georganiseerd.

Het interetnisch geweld tussen Armeniërs en Azeri's brak in februari 1988 uit kort nadat het parlement van Nagorno-Karabakh, een autonome entiteit binnen Azerbeidzjan, stemde voor eenmaking met Armenië. In Nagorno-Karabach woonde al eeuwenlang een Armeense meerderheid. Niet lang na deze stemming, werden de Armeense bewoners van het stadje Sumgait, een stad 25 km ten noorden van Bakoe, gedurende drie dagen geterroriseerd en vielen er verschillende doden. Eind 1989-begin 1990 was de situatie in Bakoe erg explosief en sporadische pogroms tegen Armeense bewoners begonnen een meer georganiseerd karakter aan te nemen. Het aantal doden dat hierbij viel, is tot dusver onbekend. In 1991 werden zo'n 26 dorpen in Nagorno-Karabach door Sovjettroepen en Azerbeidjaanse milities etnisch gezuiverd. Hierbij zouden 150 burgers omgekomen zijn en zo'n tienduizend etnische Armeniërs gedeporteerd worden.

Gezien er indertijd weinig over werd bericht, vinden wij het belangrijk dat er in ons tijdschrift aan dit bloedbad van Chodjaly in 1992 wordt herinnerd.

Op een dag kwam ik in Groningen in een winkel een landgenoot van me tegen. Toen hij hoorde dat ik ook uit de Kaukasus kwam was hij zo blij, dat hij me aanbodde de jurk die ik aan het passen was met 30 procent korting aan me te verkopen. Ondertussen praatte we over de Kaukasus, het gebied waar we allebei vandaan bleken te komen. Toen Eduard, zo heette hij, hoorde dat ik, net als hij, ook uit Azerbeidzjan kwam, kwam zijn Kaukasische gulheid pas echt naar boven en wilde hij me zelfs 50 procent korting geven. We spraken vrolijk en zorgeloos en ik had het gevoel dat ik een naast familielid had ontmoet.

- 'Armeense?', vroeg hij. De vraag was meer bevestigend dan vragend. Lachrimpeltjes vormden zich om zijn ogen.

- 'Nee, Azerbeidjaanse...'

'Ah...'

De vrolijke lach bevroor op zijn gezicht. We stonden allebei als aan de grond genageld. Zijn hartelijkheid was spoorlags verdwenen en in het zwakke licht zag ik zijn gezicht van kleur verschieten.

Ik voelde me niet meer op mijn gemak. Ik haastte me de paskamer in en terloops mompelde ik 'sorry'. Ondanks dat we maar een halve meter van elkaar stonden, lag er plotseling een eeuwige afstand tussen ons. Tussen ons stond Karabach: de steden en dorpen die door de Armeniërs waren bezet, de verwoeste huizen en

gezinnen, de op barbaarse wijze vermoorde kinderen, vrouwen, ouden van dagen, al die duizenden gruwelen van een oorlog vol haat. Tussen ons stond februari 1992. Het bloedbad van Chodjaly. De genocidale massaslachting in Chodjaly.

Een bitter verdriet overviel me. Ik dacht: deze zinloze oorlog tussen twee naties gaat nog steeds door, gaat zelfs over grenzen. De oorlog zit in mensen en wordt al generaties lang doorgegeven. En wij, wij waren vertegenwoordigers van deze twee naties, die al jaren naast elkaar hadden geleefd. Maar toch haatten wij elkaar op dat moment. Want tussen ons lagen het uiteengereten Azerbeidzjan en de Azerbeidzjanen die waren.

Eduard stond met een schuldig gezicht bij de spiegel. Wij wisten allebei van elkaar wat we dachten. Plotseling legde hij zijn handen op zijn hoofd en riep: 'Schurken! Schurken! Wat hebben ze met ons gedaan!' Ik begreep meteen wie hij met die schurken bedoelde: de Armeense oorlogshitsers. Ik kwam dichterbij, legde mijn hand op zijn schouder en troostte hem. 'Vroeger was alles zo goed,' zei hij met trillende stem. 'Waarom hadden wij dat verdorpe Karabach nodig? Waarom hebben ze dat gedaan? Waarom moet ik een aardige mevrouw als mijn vijand zien?'

We praatten met elkaar, over betere tijden. Hij vroeg me keer op keer 'Waarom is dat allemaal gebeurd?' Ik

begreep dat die vraag hem al die jaren achtervolgde. Waarom was deze oorlog tussen Azerbeidzjanen en Armeniërs nodig? En wie had er belang bij?

De achtergronden

Het is al lang een publiek geheim dat de werkelijke chaos binnen de voormalige Sovjet Unie begon met de zogeheten Karabach-kwestie. Karabach was vooral veel in het nieuws na december 1987, toen Michael Gorbachov de Verenigde Staten bezocht. Daar ontmoetten Gorbachov en zijn echtgenote Raisa vertegenwoordigers van de extreem-nationalistische Dashnaksutun-partij. De gesprekspartners betoonden tijdens het daaropvolgende gesprek openlijk hun loyaliteit. Raisa kreeg een antieke kroon ten geschenke, bezet met edelstenen en een tuniek bezet met dure diamanten. Gorbachov kreeg een kaart van Armenië met daarop de grenzen van het land zoals de nationalistische partij die voor ogen had. Op deze kaart was de Azerbeidjaanse provincie Nagorno-Karabach aangegeven als deel van Armenië.

Tijdens deze bijeenkomst toonde Gorbachov begrip voor de nationalistische gevoelens van de Armeense emigranten in de Verenigde Staten. Dat was een historische fout, die de fel-chauvinistische Dashnaksutun vervolgens dankbaar benutte. In de Sovjet-Unie waren alle uitingen van regionaal nationalisme bij wet verboden. Het was de eerste keer dat de Secretaris-Generaal van het Centraal Comité van de Communistische Partij van de Unie van Socialistische Sovjetrepublieken, zoals de functie van Gorbachov officieel luidde, het zich veroorloofde openlijk met emigrantenorganisaties aan de tafel zitten. Óf de Secretaris-Generaal onderschatte de invloed van Dashnaksutun op het Armeense politiek, of hij keek niet verder dan zijn neus lang was. In ieder geval volhardde hij in zijn fout, met de voor beide volken tragische gebeurtenissen tot gevolg.

De geschiedenis herhaalde zich. Veertig jaar eerder had Stalin op instigatie van zijn wapenbroeder Anastas Mikojan (1895-1978) een enorme massaslachting aangericht. Deze Mikojan was een Armeniër en was zelf lid van de Dashnaksutun-partij geweest en bleef zelfs contacten onderhouden met de ondergrondse Dashnaksutun, toen die door de communisten werd verboden. Hij was tevens een van de hoofdschuldigen van de Grote Zuivering van eind jaren dertig en begin jaren veertig, net als Beria en Ejzov. Deze zuiveringen waren gericht tegen alle vijanden van het communisme of het Sovjet-volk. Daarbij kwamen vele honderdduizenden mensen om. Dankzij Mikojan kregen Azerbeidzjanen bij deze zuiveringen zware slagen.

Voor Azerbeidzjan had Mikojan echter nog iets in petto. In december 1947 stelde hij een document op, waarin het bevel werd gegeven om alle Azerbeidzjanen in Armenië en een aantal andere regio's te deporteren. Op 23 december van dat jaar zette Stalin

zijn handtekening onder het bevel, waarna niets de uitvoering ervan nog in de weg stond. Meer dan honderddertigduizend etnische Azerbeidzjanen werden door Armeense milities van huis en haard weggejaagd. Tienduizend mensen kwamen om.

Het 'vijfjarenplan' duurde tot 1952 en werd uitgevoerd onder leiding van generaal-majoor Grigorjan. Grigorjan was ook een Armeniër en een trouwe communist, die zich reeds tijdens de terreur van eind jaren dertig had beziggehouden met het samenstellen van liquidatielijsten. Hij stuurde duizenden Azerbeidzjanen de dood in, vooral intelligentsia. Zo werden enkele Azerbeidjaanse gebieden etnisch gezuiverd en de steden en dorpen waaruit de etnische Azerbeidzjanen waren gedeporteerd kregen vervolgens Armeense namen.

De ideologie van Dashnaksutun

Binnen de leiding van de Armeense diaspora in Amerika leefde al jarenlang de wens een Sovjetleider te ontmoeten. En tijdens het eerste bezoek van Gorbachov aan de VS had de Secretaris-Generaal meteen goed kennisgemaakt met de ideologie van Dashnaksutun. Aan de basis van deze ideologie lag de wens tot een Groot-Armenië te komen en deze droom was mettertijd het belangrijkste agendapunt van de partij geworden. Dit Groot-Armenië 'van zee tot zee' zou zich moeten uitstrekken van de Kaspische Zee tot de Middellandse Zee, want, zo argumenteren de Armeense radicaal-nationalisten, dat was duizenden jaren ook het territorium van het grote Armenië van weleer. De heilige taak van iedere Armeniër is om te leven en te sterven om de grenzen van het oude machtige rijk te herstellen. Toen ik zelf onderzocht waar en wanneer dit grote, machtige Armeense rijk dan wel had bestaan, had mijn zoektocht geen enkel resultaat. Nadat Gorbachov in december 1987 uit de Verenigde Staten was teruggekeerd naar de Sovjet-Unie, ontstonden na een paar weken plotseling nieuwe spanningen in Nagorno-Karabach, een provincie van de toenmalige Azerbeidjaanse Socialistische Sovjetrepubliek. Het was opmerkelijk dat alle Armeense protestacties en demonstraties vanaf het begin zeer goed georganiseerd waren. Het leek alsof ze op een signaal hadden gewacht. Twee burens, die jarenlang naast en met elkaar hadden geleefd, waren weer vijanden geworden. Weer op instigatie van chauvinistische Armeense emigranten, weer met steun van Rusland.

Ik ben geen historicus en heb niet de bedoeling hier een volledige chronologie van alle consequenties van Ruslands handelen in deze kwestie samen te stellen. Maar onwillekeurig herinner ik me de roman Ali en Nino van Kurban Said, waarin een helder beeld wordt gegeven van de bezetting van Bakoe in 1920 door Dashnaksutun en het Rode Leger. Toen werden onder leiding van de Armeniër Stepan Shaumjan honderden

Azerbeidzjanen vermoord. En net als toen speelde Rusland bij de gebeurtenissen van 1987 en 1988 een belangrijke rol: die van grote, krachtige bondgenoot van Armenië. Vanaf 1988 kreeg Armenië van Rusland lichte en zware wapens en munitie, oorlogsvliegtuigen en miljarden dollars.

De eerste nationalistische uitbarstingen tussen Armeense burgers onderling werden door de toenmalige Azerbeidjaanse, Armeense en Russische regeringen genegeerd en er werd niet tijdig ingegrepen. Wat wel werd ondernomen was niet adequaat en niet voldoende. De gevolgen van dit wanbestuur waren afgrijselijk.

Het bloedbad van Chodjaly

Net als in de geschiedenis gebeuren in het menselijke geheugen soms rare dingen. Hele gebeurtenissen kunnen plotseling 'kwijt' zijn, werkelijk spoorloos verdwijnen. Dat gebeurde die nacht van 25 op 26 februari 1992. Die hele nacht en de ochtend, de middag en de avond erna werden in de Azerbeidjaanse provincie Chodjaly onschuldige burgers door Armeense aanvallers mishandeld, gemarteld, gegijzeld, vermoord en in stukken gesneden. Nadat de mensen waren vermoord werden hun lijken op barbaarse manier verminkt, gescalpeerd of onthoofd. Alleen omdat ze Azerbeidzjanen waren.

Malahat Aliyeva (1957), een van de overlevenden, vertelt over die nacht als volgt: 'Die nacht van 25 februari kwam mijn man en zei dat we moesten vluchten. Wij gingen richting het bos. Overal was brand. Ons huis ook. Alle huizen stonden in brand. Ik had nog nooit zoiets gezien. Iedereen huilde en schreeuwde. Kinderen zochten hun ouders, ouders hun kinderen (...) Heel veel mensen waren geraakt door kogels en heel veel van hen bleven achter in de sneeuw. Voor ons lag de geasfalteerde weg naar Nachichevannik. Daar stond een tank. Hij keerde om en reed in de richting van Askeran. We dachten dat wij veilig waren. We kwamen het bos uit en wilden de weg oversteken. We hadden geen enkele dekking. Ineens begonnen ze van verschillende kanten verschrikkelijk te schieten. Ellende. Die tank kwam ook terug en begon ook te schieten. De mensen werden gek. Op dat moment zag ik hoe mijn man voor mijn ogen werd vermoord. Ik viel op zijn lichaam, ik wilde niet geloven dat hij dood was. (...) Mijn jongens liepen zelf, ik droeg mijn dochter. Haar jas was nat en ijskoud. Toen wij langs de weg liepen, begonnen ze weer te schieten. Ik lag op de grond en bedekte mijn dochter met mijn lichaam. Maar het was te laat. Ze was al dood (...) Opeens zag ik mijn zoon Teymur. Hij was gewond en zat helemaal onder het bloed. Ik zette hem op mijn rug en kroop verder. Ik herinner me dat overal, overal lijken

lagen. We kropen door het menselijke bloed.'*

Een heel leger van tot de tanden gewapende Armeense soldaten bestormde de stad van alle kanten en viel de bewoners aan. De mensen begrepen nauwelijks wat er gebeurde. Zonder de tijd te hebben om kleren of schoenen aan te doen, grepen ze hun kinderen en soms halfnaakt renden ze onder een kogelregen naar buiten. Tien meter, een paar honderd, sommigen haalden misschien een kilometer, maar dan liepen ze zich toch weer klem tussen de brandende huizen. De vluchtende bewoners werden door Armeense sluipschutters onder vuur genomen. Een enkeling die de kogels kon ontlopen, stierf van de kou in de bergen. Het was een mensenjacht, een Bartholomeüsnacht.

Mubariz Hamidov was toen een jaar of twaalf: 'Toen de beschieting op 25 februari begon renden wij, drie broers, achter onze moeder en zus aan naar huis. We trokken samen naar de rivier de Gar-gar, maar toen we de rivier overstaken begonnen ze op ons te schieten. Iedereen rende naar alle kanten om de kogels te ontwijken. Ik rende naar het bos. Er lag sneeuw tot mijn knieën. Daardoor kon ik niet hard rennen, dus ik verborg me tussen de struiken. Toen zag ik dat ik bloedde. Mijn hoofd, mijn linkerhand en rechterbeen waren door kogels getroffen. Ik had het heel koud en ik wist niet waar ik naartoe moest. Ik dwaalde dertien dagen door het bos. Ik zag alleen maar dode mensen. Ik had zo'n honger, ik kauwde op boomschors en at sneeuw. Al mijn kleren waren stijf bevroren en ik voelde niets, begreep niets, ik liep alleen maar (...) Op een gegeven moment struikelde ik over iets en viel. Toen ik bijkwam zag ik dat ik tussen de lijken lag. Ik ging rechtop zitten en bekeek mijn voeten, want ik voelde ze niet meer. Ik raakte een teen van mijn rechervoet aan - hij was afgebroken. Ik kon niet meer lopen. Toen het donker werd zag ik opeens licht, niet zo ver weg. Ik probeerde het te bereiken. Voor mij maakte het niet meer uit wie het zouden zijn. Als het Armeniërs waren, dan had ik het niet erg gevonden om door hen te worden gedood. Ik wist een deur te bereiken, klopte en viel flauw. Toen ik wakker werd zag ik dat ik op de kinderafdeling van een ziekenhuis lag. Het onderste deel van mijn lichaam was aangetast door beginnend koudvuur.'

Bakoe, Jerevan en het Kremlin zwegen ondertussen. De buursteden zwegen, de buurlanden, de hele wereld zweeg. Iemand keek thuis televisie, iemand zat gezellig in een restaurant, iemand vrijde met haar man of zijn vrouw of minnares, iemand zat te eten - terwijl enkele tientallen kilometers verder medemensen met de marteldood werden bestraft, alleen omdat ze een Azerbeidjaanse naam droegen. Dat alles werd echter pas de dag erna bekend, toen de bekende Azerbeidjaanse journalist Chingiz Mustafayev** op

* De citaten van de ooggetuigen komen uit het boek Chodjaly genocide (in documents, facts and foreign press).

** Chingiz Mustafayev was een Azerbeidjaanse journalist die werkte voor de ANS (Azerbeidzjan News Servis), BBC en CNN. De beelden die hij van het bloedbad maakte speelden een belangrijke rol bij de bekendwording van het bloedbad. Hij werd in juni 1992 vermoord, mogelijk door een scherpschutter ingehuurd door Armeense tegenstanders, toen hij een reportage maakte in de stad Askeran in Nagorno-Karabach op het moment dat de Armeniërs die aanvielen.

27 februari onder zware beschietingen en artillerievuur een paar minuten van het Chodjaly-bloedbad filmde. Later bleek zijn film een van de belangrijkste historische getuigenissen van de genocide op Chodjaly.

De onafhankelijke journalist Yuri Romanov, die op 27 februari met Chingiz naar Chodjaly geweest was en daar ook 37 seconden had gefilmd, beschrijft die ochtend als volgt:

'Ik kijk uit het ronde raam van de helikopter en ik deins letterlijk terug voor een onwaarschijnlijk griezelig beeld. Op het gele gras van de bergvoet, waar in de schaduw de grijze sneeuwkoek nog ligt te ontdooien, liggen dode lichamen. Het enorme terrein lag tot de horizon bezaaid met lijken van vrouwen, oude mannen, oude vrouwen, jongens en meisjes, alle leeftijden van zuigelingen tot pubers...

Mijn blik valt op twee figuren in de wirwar van menselijke lichamen - een grootmoeder en haar kleindochtertje. Het grijze, onbedekte hoofd van de vrouw ligt met het gezicht op de grond. Het petieterige meisje ligt in een blauw jasje met capuchon naast haar. Hun voeten, ik begrijp niet waarom, zijn met prikkeldraad vastgebonden. De handen van de grootmoeder ook. Ze zijn allebei door hun hoofd geschoten en met een laatste gebaar strekt het meisje haar handjes naar haar al dode oma. Onthutst vergeet ik een moment mijn camera (...) Ik kijk naar Chingis. Over het verweerde, ijskoude gezicht van deze krachtige man stromen tranen. Gefrustreerd fluisteren zijn lippen: 'kinderen? Waarom kinderen ...' (www.library.cjes.ru/online)

De vraag

Voor me ligt een groot boek: Chodjaly Genocide (in documents, facts and foreign press). Er staan brieven van getuigen in, rapportages van artsen, verhoren, foto's van slachtoffers van de slachting en vluchtelingen uit Chodjaly. Ik heb dit boek al ontelbare keren doorgebladerd en heb meermalen de verhalen van de mensen die deze afgrijselijke dingen hebben meegemaakt herlezen. Steeds opnieuw ben ik verbijsterd. Onwillekeurig kijk ik naar foto's van kinderen in het boek. Kinderen zonder vader, moeder, verwanten, huis of haard, zonder dak. Op ieders gezicht staat angst te lezen, in ieders ogen de stilzwijgende vraag: waar is mijn mamma? Waar is mijn pappa?

De foto's zijn vijftien jaar geleden gemaakt. De kinderen die al dit fysieke en geestelijke geweld hebben overleefd, zijn nu al bijna volwassen. Maar de trauma's die de mensheid van dit soort massamoorden krijgt, wanneer komt daar een eind aan? Wil de Armeniër Eduard dit soort verschrikkingen? Nee. Wil ik ze? Nee. Of de Armeense tante Nora, die ik zeventien dagen in

mijn huis verborg tijdens de moeilijke tijden in Bakoe? Nee. Of de Azerbeidjaanse Gulya uit Karabach die in 1989 door haar Armeense buurman werd gered? Ook niet. Of zijn volwassenen gewoon de regels vergeten van de oorlogspelletjes die zij in hun kindertijd speelden? Toen had iederéén die meespeelde een speelgoedpistool of een houten zwaard. Wie speelt er nu vals? De kinderen of de volwassenen?

Bronnen

- Aliyev, H. (1998) 'Ukaz o genotside Azerbaydjantsev'. In: Vozrojdenie Journal, 26 marta 1998.
- Montefiore, Simon Sebag (2004). Stalin. Aan het hof van de rode tsaar. Uitgeverij Standaard: Antwerpen.
- Weijers Jan, De politieke situatie in Azerbeidzjan. (www.weijers.net/articles)
- Archief MID SSSR. Kardokyan. 'Naselenie Sovetskoy Armenii 1831-1931 gody'. Journal 'voztrojdenie-XXI vek' no. 26, 2000.
- Chodjaly genocide (In documents, facts and foreign press). Abilov, Zeynalov and Sons: Bakoe, 2006.
- Chodjaly Massacre Commemoration Site (<http://www.geocities.com/CapitolHill/5078/index.htm>)
- Memorial: International Historical Enlightenment, Human Rights and Humanitarian Society (<http://www.memo.ru/eng/>)
- Profiel Azerbeidzjan (<http://www.nrc.nl/W2/Lab/Profiel/Kaukasus/azerbajdzjan.html>)
- 'Sovetskaya Entsiklopediya' 9.

Bron

exPonto Magazine, dubbelnummer 3-4: Genocide en Etnisch geweld
www.exponto.nl

over de auteur

Lena Sangin is een journalist, gespecialiseerd op het gebied van televisie, van Azerbeidjaanse origine. Zij maakte jarenlang programma's voor het nationale televisiestation van Azerbeidzjan in Bakoe. Ze had daar haar eigen talkshow over psychologische en filosofische onderwerpen voor de jeugd. Voor Unicef en Oxfam maakte ze korte films over kinderrechten. Lena schrijft miniaturverhalen, sinds kort ook in het Nederlands. Zij heeft in Nederland diverse trainingen in de journalistiek gevolgd, onder meer bij de Media Academie in Hilversum. Momenteel werkt ze voor een filmproductiemaatschappij in Rotterdam.

Smood: Leven tussen de trauma's

- Goran Baba Ali -

In een poging het Koerdische verzet voorgoed uit te schakelen, begon het Iraakse regime van Saddam Hussein in 1988 een grootschalige genocidale campagne. Hierbij werden meer dan 60.000 burgers omgebracht. De overlevenden werden in zogenaamde verzamelkampen ondergebracht en mochten niet terug naar hun dorpen. Smood is een van deze kampen.

Als je vanaf de Iraaks-Koerdische stad Kalar, de grootste stad in het district Garmiyan, naar Smood rijdt, ziet het kamp eruit als een verlaten militaire basis. Achter de golvende hitte lijkt het meer een luchtspiegeling te zijn dan de werkelijkheid: een stadje met ruim 24.000 inwoners, waarvan zo'n 40% weduwen van slachtoffers van Anfal, de vernietigingscampagne tegen een deel van de Koerdische bevolking. Ze zijn inmiddels op leeftijd en zijn nooit meer hertrouwd. Achter de gemaaide graanvelden en de hooibergen die her en der staan, zie je Smood in de verte liggen. Daar, in een zee van stof dat nu en dan door de stegen waait.

Rond acht uur 's morgens gaan de winkels op de kleine markt van Smood open, terwijl ze het afval, het overgebleven verpakkingsmateriaal en de kartonnen dozen van de vorige dag, verbranden op de stoep van de brede hoofdweg, de enige asfaltweg van de stad. Kinderen, soms niet ouder dan acht of negen, helpen het bescheiden assortiment naar buiten te brengen en het kraampje op te zetten voor de deur van hun winkel. Kleine vrachtwagens brengen fruit en groenten, de markt wordt steeds drukker. Na korte tijd wemelt het van de mensen die boodschappen willen doen voordat het écht warm wordt. Rond het middaguur is de temperatuur tot boven de vijftig graden gestegen. Het voormalige verzamelkamp is na de val van het regime in 2003 door de Koerdische overheid tot gemeente verklaard, met een eigen burgemeester en een nieuwe, Koerdische naam: Rizgari (bevrijding). Met de eerste stap die je in het stadje zet treed je in een wirwar van verhalen, die zich door elkaar mengen en met elkaar samensmelten. De verhalen over het dagelijkse leven, de frustraties, de wanhoop en de uitzichtloosheid gaan als vanzelf over in de verhalen over Anfal, de reden dat ze in dit verdoemde stadje zijn.

Anfal

Op 29 april 1987 ondertekent de toenmalige Iraakse president Saddam Hussein decreet nummer 120 van de Revolutionaire Commandoraad, waarin zijn neef Ali Hassan Al-Majid, nu bekend als Ali Chemicali, tot de commandant van het Noordelijke Bureau van de Ba'athpartij wordt benoemd. In deze bepaling wordt Al-Majid de totale macht en onbeperkte bevoegdheden toegekend in het noorden van Irak, inclusief de toen in naam autonome regio Koerdistan. Hij wordt bevelhebber van alle gewapende troepen en inlichtingen- en veiligheidsdiensten in de regio. Hij begint vervolgens aan zijn taak om het Koerdische verzet ten enen male de kop in te drukken. De beste methode is volgens hem het vernietigen van het hele Koerdische platteland, de infrastructuur van het gewapende verzet. Al-Majid beraamt zijn masterplan: de Anfal-campagne.

De Anfal-operaties, door het regime genoemd naar het Koranvers Anfal, waren systematische offensieven tegen de gebieden die onder de controle van de Koerdische oppositiepartijen stonden en die door Al-Majid inmiddels tot verboden gebied waren verklaard. De campagne speelde zich af tussen 23 februari en 6 september 1988, in acht fasen, rond de Koerdische steden Suleimaniya, Kalar, Kirkoek, Arbil en Duhok, vlakbij de grenzen met Iran en Turkije. Bij de acties werden zeker tussen de 60.000 en 100.000 mensen omgebracht en sommige Koerdische bronnen spreken zelfs van 180.000 slachtoffers. Het overgrote deel van hen bestond uit ongewapende burgers die niets met de gevechtshandelingen te maken hadden. Tijdens het proces tegen de Nederlandse zakenman Frans van Anraat werd de Anfal-campagne door de rechtbank in Den Haag genocide genoemd. Ook Human Rights Watch noemt Anfal in haar rapport van

1995 een daad van genocide. Dit jaar werden Al-Majid en twee andere kopstukken van het voormalige regime door het Iraakse Speciale Tribunaal voor hun rol in deze daden ter dood veroordeeld.

De operaties

Het Iraakse leger begon iedere operatie met het omsingelen van een gebied, dorp of stad. Daarna werd het gebied gebombardeerd, meestal ook met chemische wapens. Na de bombardementen begonnen de troepen, bestaande uit soldaten en jasz-milities (Koerdische collaborateurs), een grootschalig grond-offensief om de dorpingen te arresteren. De jasz moesten de dorpingen overreden zich over te geven of ze daartoe dwingen. Daarnaast hadden de jasz als taak de mensen bijeen te drijven, waarna ze door militairen naar centrale transitkampen werden gebracht, in kazernes in de omgeving van diverse Iraakse steden, of ze werden in schoolgebouwen vastgehouden.

Mam Qadir (1920), een van de overlevenden uit Garmiyan, wordt in april 1988 tijdens de derde operatie door het leger opgepakt nadat hij zijn dorp was uitgevlucht. Bij deze operatie vielen de meeste slachtoffers. 'We werden naar Duzkhurmatu gebracht en werden overgedragen aan veiligheidstroepen. We werden vier dagen lang vastgehouden in twee schoolgebouwen, de mannen gescheiden van de vrouwen en kinderen. Daarna werden we naar een militaire basis in Tikrit gebracht.'

In deze kampen worden ze naar geslacht en leeftijd ingedeeld en worden hun laatste bezittingen afgepakt. De meeste volwassen mannen, in ieder geval die tussen de zestien en vijfenvijftig, worden in afgedekte vrachtwagens naar vooraf geselecteerde executieplaatsen gebracht, waar zij worden doodgeschoten en in enorme door bulldozers gegraven kuilen worden begraven. 'De eerste nacht letten ze er niet op of iemand jong of oud was. Ze namen de mannen willekeurig mee, alsof ze vee afvoerden. De volgende dag namen ze alleen maar de jonge dienstplichtige mannen mee, in bussen met geblindeerde ramen.' Mam Qadir had ook gezien dat met de bussen ook bulldozers meereiden. 'Waarvoor konden die bulldozers anders bedoeld zijn dan om hen onder de grond te verbergen?' Vijf mensen hebben de executies overleefd, soms op wonderbaarlijke wijze, terwijl ze met kogels waren doorzeefd. Het bekendste geval is de toen twaalfjarige Taimour, die wordt geïnterviewd door de Iraakse journalist Kanan Makiya in diens boek *Cruelty and Silence*. De jonge vrouwen en kinderen worden naar andere kampen vervoerd. Veel van deze vrouwen worden met hun kinderen aan de randen van enorme kuilen doodgeschoten. Zo werden in onlangs ontdekte massagraven in Hazar bij Mosul honderden lichamen van vrouwen en kinderen gevonden. De vrouwen en kinderen die het over-



Smood



leven worden in september, na de algemene amnestie die het regime dan afkondigt, naar de verzamelkampen gestuurd in de omgeving waar ze vandaan komen. Hun mannen en vaders komen nooit meer terug.

De oudere mannen en vrouwen die in de transitkampen over zijn gebleven, worden naar Nugra Salman gebracht, een soort concentratiekamp in het zuiden van Irak, midden in de woestijn. Ze worden daar tot na de amnestie gevangen gehouden. Velen van hen kunnen de erbarmelijke omstandigheden niet verdragen en sterven. 'In de eerste maand kregen we genoeg te eten. Daarna kregen we per dag maar drie kleine broodjes. En het water, als je je ermee waste, plakte het op je lichaam alsof het lijm was,' aldus Mam Qadir, die later ook naar Smood wordt gestuurd, om daar de rest van zijn leven door te brengen, werkloos en getraumatiseerd. Van zijn naaste familieleden kwamen er 34 bij de operaties om het leven, waaronder zijn broer. Zijn voornaamste bezigheid is het zorgen voor het tuintje tegenover zijn huis, een van de weinige groene plekjes in Smood.

Mujamaat

Smood is één van de vele verzamelkampen (mujamaat) die in 1987 opgezet werden om daar de dorpingen te herhuisvesten die uit hun dorpen werden verdreven. Al vóór de Anfal-campagne was Al-Majid begonnen met de



Mam Qadir

ontruiming van dorpen in de directe omgeving van Koerdische steden die onder controle van het regime stonden. Na afloop van de Anfal-operaties in september 1988 werden ook de overlevenden uit de concentratiekampen daar gehuisvest. De eerste stromen gedeporteerde dorpelingen, die van vóór de Anfal-campagne, kregen als compensatie voor het verlies van hun huizen een stuk grond en een kleine som geld om in het kamp een huis te kunnen bouwen. De overlevenden van de Anfal-campagne werden echter aan hun lot overgelaten, zonder enige vorm van compensatie. Zij moesten zelf maar zien hoe ze opnieuw een bestaan konden opbouwen.

Het grote dilemma voor de overlevenden van Anfal in Smood is dat ze, hoewel ze het kamp graag zouden willen verlaten, niet terug kunnen naar hun dorpen. Veel van deze dorpen zijn in de afgelopen jaren herbouwd door NGO's of door de mensen zelf, maar het merendeel van de mensen is weer teruggekeerd naar het kamp. De infrastructuur op het platteland is buitengewoon slecht en er zijn amper voorzieningen. Degenen die wel weer in hun herbouwde dorpen zijn gaan wonen, produceren zo weinig graan - het enige dat in het droge, warme Garmiyān geteeld kan worden - dat ze amper in hun eigen behoeften kunnen voorzien. De meeste mensen in Smood zijn óf te oud, óf te jong om op het land te kunnen werken. De jonge generatie, die grotendeels in het kamp is opgegroeid, weet nauwelijks iets van het boerenleven. De enige mogelijkheid lijkt dus om in Smood te blijven wonen. Dat is vooral voor de jeugd een uitzichtloze situatie. Ongeveer de helft van de jongeren gaat niet naar school. De werkloosheid is enorm en er zijn geen mogelijkheden tot ontplooiing.

Uitzichtloosheid

Najat Mohamed Ibrahim, een man van rond de dertig, is na vier jaar in Smood te hebben gewoond teruggekeerd naar zijn geboortedorp. Dat was na de Koerdische opstand die in 1991 als gevolg van de Eerste Golfoorlog uitbrak en de daaropvolgende bevrijding van de Koerdische gebieden. Het leven op het Garmiyaanse platteland is echter veel moeilijker dan in Smood. Zijn moeder en zussen wonen nog steeds in het kamp en komen in de zomermaanden naar het dorp om hem te helpen bij de oogst. Hij wil wel graag in het dorp blijven, 'maar er zijn geen voor-

zoningen en er is geen goede school voor mijn twee kinderen.' Om de toekomst van zijn kinderen veilig te stellen voelt Najat zich gedwongen terug te keren naar Smood, 'hoewel Smood voor mij altijd een gedwongen verzamelkamp zal blijven.' Tien van zijn naaste familieleden zijn bij de Anfal-operaties omgekomen. Toch ontvangen ze slechts één uitkering van de regering, namelijk die van zijn moeder, vanwege de dood van haar man.

Drie weduwen wonen met hun kinderen in een klein huis, het voormalige postkantoor van het kamp. Ieder gezin heeft één kamer. Ze behoren tot de weinige vrouwen die toen jonger waren dan vijftig en het toch hebben overleefd. Zij werden niet met hun kinderen naar de executieplaatsen gebracht, zoals dat met hun leeftijdsgenoten was gebeurd, maar werden naar Nugra Salman gestuurd, waar de ouderen vastzaten. Hun mannen werden wel geëxecuteerd. De vrouwen hebben hun kinderen in de moeilijkste omstandigheden grootgebracht. Terugkeren naar hun dorpen is voor deze vrouwen, zoals voor de meeste weduwen in Smood, onmogelijk. 'We hebben geen mankracht om voor ons te werken. Mijn enige zoon is scholier en kan niet als boer werken,' vertelt een van de drie vrouwen. Tot de val van Saddam hoopte ze dat haar man ooit terug zou komen. Maar sinds ze de massagraven op televisie heeft gezien, is ze er zeker van dat hij niet meer leeft. 'Nu wacht ik op zijn stoffelijke resten' zegt ze. Ze is niet hertrouwd omwille van haar kinderen. 'Als mijn moeder was hertrouwd, waren we verloren geweest,' zegt haar dochter Midya van 21. 'Een andere man had niet voor ons willen zorgen.'

Voor Midya en haar leeftijdsgenoten is het leven hard. Ze vechten voor een betere toekomst, maar er zijn geen mogelijkheden. Ze wijst naar de kamer waar ze wonen: 'Dit is ons huis. Dit is de woonkamer, de slaapkamer en alles. Wij wonen hier met z'n vijven.' Voor haar en haar zus en broer is het bijna onmogelijk hun dromen te verwezenlijken, want in één kleine kamer voor het hele gezin kunnen ze niet leren. Ze willen alledrie naar de universiteit. Haar zus wil graag docent wiskunde worden. 'Tenminste, als het me lukt goede cijfers te halen. Maar hoe kunnen we in deze ene kamer leren, als de televisie ook nog aan staat?' Bovendien kan hun moeder de studie van hun drieën niet bekostigen, want het hele gezin moet rondkomen van een kleine uitkering die hun moeder als weduwe van een slachtoffer van Anfal ontvangt. En veel plezier komt er ook niet naast hun studie: 'We kunnen nooit mee met schoolexcursies, want we hebben gewoon geen geld.'

Hoop?

Toch proberen jongeren, ieder op hun eigen manier, uit deze situatie te komen. Sommigen, vooral jon-

gens, voor wie vergeleken met meisjes er meer mogelijkheden bestaan, werken in de omliggende steden, meestal als bouwvakker. Anderen proberen er alles aan te doen om een studie af te ronden en een betere toekomst uit te bouwen. Of ze proberen in Smood zelf een andere draai aan hun leven te geven. Karim, een jongeman van rond de vijfentwintig, werkt als politieagent, en als bewaker op het kantoor van de communistische partij in Smood. In zijn vrije tijd gaat hij naar de openbare bibliotheek, niet meer dan een kamer in het politiebureau van Smood, om zijn gemiste scholing in te halen. Of hij gaat in de namiddagen naar een klein jongerencentrum, waar hij computerles krijgt van een andere jongeman die deze lessen op vrijwillige basis verzorgt.

Tegen de avond valt er stilte over het voormalige kamp. Stroom is er bijna niet. De generators in de hoven van de meeste huizen ronken. In of bij elk huis gaan een paar peertjes, kaarsen of gaslantaarns aan. Hier en daar is in de smalle steegjes nog een klein winkeltje open, waar jongeren omheen hangen. Als je



Meisje in Smood

bij een jongeman een bolletje softijs koopt, geeft hij een wat positiever beeld van Smood. Hij is geen overlevende van Anfal, maar is een van de mensen die vóór de Anfal-operaties naar Smood waren gedeporteerd. Hij had betere mogelijkheden om een bestaan op te bouwen en een gezin te stichten dan degenen die later kwamen. De jongeman zat in de jaren na Anfal samen met de kinderen van de drie weduwen op de basisschool. 'Ik vond ze altijd zielig. Ze waren ontzettend arm. Als ik nieuwe kleren kocht, gaf ik mijn oude aan hen.' Toch verlaat je Smood niet met het idee dat de mensen daar hun trauma's ooit zullen verwerken. Die zullen ongetwijfeld nog een paar generaties lang het leven van de bewoners beheersen. Achter je beginnen de lichten al ver voor middernacht een voor een te doven. Het stadje valt in slaap. Van Rizgari, ofwel Smood, is dan niets meer te bekennen.

Over de auteur

Goran Baba Ali is schrijver, beeldend kunstenaar en freelance journalist. Hij schrijft wekelijks een column voor het Koerdische weekblad Alay Azadi. Goran heeft in Nederland verschillende mediatrainingen gevolgd en werkte voor Press Now als co-trainer voor de cursussen Civil Journalism in Iraaks Koerdistan. Hij is hoofdredacteur van exPonto Magazine. In 2005 verrichtte Goran vijf maanden onderzoek naar de Anfal-operaties in Smood en Kalar. (De foto's bij dit artikel komen eveneens van Baba Ali)

Hyperlinks:

Frans van Anraat:

http://www.wereldomroep.nl/actua/nl/justitie/act20070404_anraat

Rapport: <http://www.hrw.org/reports/1993/iraqanfal/>

Bron

exPonto Magazine, dubbelnummer 3-4: Genocide en Etnisch geweld
www.exponto.nl

Seyhmus Dagtekin wint Franse literatuurprijs

- François Xavier -

Een van de meest prestigieuze Franse literatuurprijzen op het gebied van de poëzie, de Prix Mallarmé 2007, werd onlangs toegekend aan Seyhmus Dagtekin, een Koerdische auteur die in 1987 zijn toevlucht zocht in Parijs. Een manier om in de ellips van het juiste woord enkel de creatieve adem te transponeren die over de afgelegen contreien van Koerdistan jaagt. Een land, een volk, een cultuur die al te vaak wordt geassocieerd met een guerrilla zonder einde...



Seyhmus Dagtekin

omhelst om richting te geven aan de draaiing van onze aarde die soms wel dol lijkt te draaien. "Ik probeer een adem te bewonen", zegt Seyhmus Dagtekin ons bij wijze van inleiding. Hij wil graag alomvattend en veelkleurig zijn zoals de invloeden die hij zich eigen heeft gemaakt, invloeden uit Ankara waar hij audiovisuele kunsten studeerde en uit Parijs waar hij de Franse taal ontdekte toen hij 22 jaar was.

Seyhmus Dagtekin werd in 1965 geboren in Haroun, een Koerdisch dorp in het zuidoosten van Turkije. Intussen verschenen reeds zes dichtbundels van deze auteur, waarvan vijf bij Castor Astral en één roman, *À la source, la nuit*, bij Robert Laffont. Vandaag rekent men hem tot diegenen die de Franse poëtische taal vernieuwen. Zijn dichtbundel *Les Chemins du nocturne* werd bekroond met de Internationale Prijs van de Franstalige Poëzie Yvan Goll en zijn roman kreeg in 2004 een speciale vermelding bij de Prix des Cinq continents de la francophonie.

Deze dichter is een virtuoos in de Franse taal. Hij kan andere muziek doen weerklinken dan vele Franse

De jury die de Prix Mallarmé in 2007 toekende, samengesteld uit schrijvers en dichters, heeft dit jaar zijn keus laten vallen op het laatste boek van Seyhmus Dagtekin, *Juste un pont sans feu*, verschenen in juni 2007 bij Castor Astral. Een dichtbundel die alle materie

auteurs. De eenvoudige reden hiervoor is dat de partituur met een welbepaalde gevoeligheid wordt geïnterpreteerd, een gevoeligheid waarin andere reizen doorschemeren dan deze waardoor de Franse metriek initieel werd beïnvloed. Het is juist hier waar zich de alchimie afspeelt en waardoor de taal wordt geopend en waardoor het gedicht zich soms kenmerkt door een zekere frisheid en tevens intensiteit. Het is vooral de kracht van het taalgebruik die de bergen zou doen verplaatsen voor zover men dit tussen de regels kan lezen. Poëzie is immers niet enkel literatuur, poëzie is muziek, de godin van de zintuigen en in de eerste plaats de kunst van het woord. Poëzie wordt soms geschreven enkel om gelezen te worden maar dat is in de idee van een transgressie, een profanatie want gedichten zijn niet de dochters van de stilte.

Seyhmus Dagtekin heeft het goed begrepen. Hij nodigt ons uit op de voorste rijen om het concerto voor kamermuziek te beluisteren. Hij is de solist die zijn beelden omzet in een inventief en bont ritueel, een surrealistisch refrein waar hij met de woorden, de betekenissen, hun beelden, hun tegenovergestelde betekenissen, hun schaduwen, hun symmetrie, hun homonymie ook jongleert.

Het verhaal is als een logisch vervolg dat verteld zou worden bij het knetteren van het onmogelijke haardvuur om deze hoop van een uitgestoken hand te verlichten, van een mogelijke reünie wanneer het licht op een andere manier verkregen zou worden. De dichter, in de wijkplaats van een bliksem die gedempt wordt, houdt zich aan zijn menselijk, te menselijk verlangen. In de ether van het mogelijke, zou hij de andere ik in zichzelf verenigen met die verre en onzichtbare brug die hij weeft op de gloeiende kolen van de massagraven. Hij die argeloos, zonder tamboer of trompet, in zijn tuin zit, leidt ook naar de gestolen alteriteit die op de weg naar Damascus de roos van de bestemming plukt... Het brandend boek dat ver-

brandt door de zure tranen, door het zout van het verlangen, door de pepers van de absolute schoonheid die verscholen liggen in de holtes van de onmogelijke liefdes. Een boek als een toorts. Zonder te bruuskeren, zonder het gelaat te verscheuren achter het gordijn van de Geschiedenis. Zonder twijfel morgen of overmorgen. Een andere keer misschien. Maar waarom wachten wanneer een maagd voor onze ogen verschijnt om ons in de heldere en klare wateren van de lente te doen duiken?

Seyhmus Dagtekin is zowel de magiër als de dolk : hij durft, hij slaat, hij geeft, hij klaagt aan, hij zal te ver kunnen gaan, niet één brug, maar als een tornado zal hij zich storten op de vorm en de syntaxis. Hij zal de dwaas spelen en moderne poëzie met of zonder punctuatie schrijven, met of zonder dialogen, met of zonder rijm, maar altijd in de geest van de uitzondering.

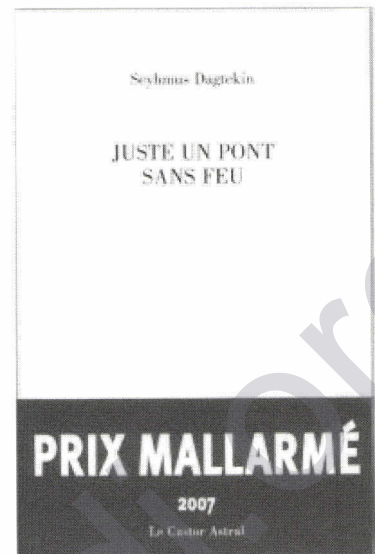
Music, maestro!

Uittreksel

LE VERSANT OBSCUR DES CORBEAUX

Ton beau tombeau
Et le regard déchiffré de cette vierge qui coule dans
mes rêves
Comme si j'étais revenu de mes morts et de mes
naissances
Comme si je sortais de tes bouches charnues vers
ma pupille grisée dans la vue
de mes semblables
Avec cette soudaine déchirure de ma vessie jugulaire
Et ce bonheur qui transpercera mes larmes avec un
orage de fin d'été

Ma voix sautille dans l'espace ténu des jours
bondit sur les joues de cette beauté éphémère qui
m'hallucine
et retombe creuser le tombeau de ma chair
Je prends la vie de cet ange, je piétine, je me piétine
Mais je reste à la porte de la vie de cet ange
Son regard dans mon regard, sa bouche entrouverte
à la pluie
qui traverse le ciel en lambeaux de ces enfances
hachurées
Je me brûle la langue au seuil de ton cœur
Dans la douceur de l'ange sous une pluie sans ciel
Comme une profondeur de lumière dans la profon-
deur de ton cœur



Seyhmus Dagtekin,
*Juste un pont sans
feu*, Le Castor Astral,
juin 2007, 93 p. -
10 euro.

Juste un pont sans feu

Seyhmus Dagtekin over zijn dichtbundel: "Ik probeer een adem, een transversaliteit te bewonen. Ik wil het doen via mijn talen en via het Frans, zonder dat dit mij verwijdert van degenen die de andere talen, de andere geografieën, bewonen. Ik wil mijn banden in deze transversaliteit weven en hen intens beleven. Een Kafka, een Dostoïevski, een Artaud, een Deleuze, een Rûmi maken allen deel uit van mijn huid. Maar letterlijk. Ik vind dat, zoals ik deel uitmaak van de mensheid, ook alles wat mensheid is, wat ik probeer te verbinden met 'deze brug zonder vuur', mij toebehoort."

"Seyhmus Dagtekin, onthoud die naam. Het is misschien één van de grote Franse dichters van de nieuwe generatie. Niet slecht voor iemand die het Frans heeft geleerd als Conrad Engels, zijnde op volwassen leeftijd en die zoals Conrad een virtuoos in een vreemde taal is geworden, nietwaar?" Fouad Laroui

Bibliografie

Poëzie :

La Langue mordue (Le Castor Astral, 2005)
Couleurs démêlées du ciel (Le Castor Astral, 2003)
Le verbe temps (Le Castor Astral, 2001)
Les Chemins du nocturne (Le Castor Astral, 2000,
Prix international de poésie francophone Yvan Goll)
Artères-solaires (L'Harmattan, 1997)

Roman:

À la source, la nuit (Robert Laffont, 2004, speciale vermelding bij de Prix des Cinq continents de la Francophonie)

Agenda

Koerdische folkloredansen voor kinderen **Elke woensdag van 14u-16u**

De danscursus is voor kinderen van 8 tot 16 jaar. De inschrijvingen zullen in het Koerdisch Instituut vzw georganiseerd worden op woensdag 9 januari vanaf 13u30.

Plaats: Koerdisch Instituut vzw, Bonneelsstraat 16 - 1210 Brussel

Workshops expressie **Elke donderdag van 14u-16u**

Vrouwen en mannen van diverse origine zullen in het Koerdisch Instituut vzw samenkomen om ervaringen uit te wisselen.

Ons doel is om de vluchteling zelfvertrouwen te geven opdat zij stappen zouden zetten en initiatieven zouden nemen. Zij zullen hun eigen immigratieproces onderzoeken.

Door middel van samen opgezet theater zullen zij zich leren uitdrukken. Ieder zal zich volgens zijn eigen goeddunken uitdrukken in het spel, het beeld, het schrift, het theater, .. Alles is mogelijk. Enkel de zin en de verbeelding tellen.

Plaats: Koerdisch Instituut vzw, Bonneelsstraat 16 - 1210 Brussel

Festival MEETING POINTS - with the Arab world **Van 10 tot 20 januari 2008 in KVS - Brussel**

Meeting Points is een festival voor actuele kunsten, georganiseerd door het Young Arab Theatre Fund. Het festival vond plaats in november 2007, in negen Arabische steden tegelijkertijd: Damascus, Beyrouth, Amman, Ramallah, Alexandrië, Caïro, Minia, Tunis en Tanger. Voor het eerst maakt Meeting Point nu de oversteek naar Europa, meer bepaald naar Berlijn en naar de KVS in Brussel. Gedurende tien dagen kunt u in Box en Bol kennis maken met de laatste creaties en performances van diverse kunstenaars uit de Arabische wereld. Frie Leysen (vroeger Kunstenfestivaldesarts) is voor deze vijfde editie uitgenodigd als curator.

Tickets en info: www.kvs.be

Internationale anti-oorlogsdag: Vijf jaar geweld in Irak=genoeg! **Zondag 16 maart 2008**

1000 stappers voor vrede (9u30 Leuven - 17u Brussel): Inschrijven vanaf 9u en vertrek om 9u30 aan het station van Leuven (Martelarenplein). De aankomst is gepland om 17u45 in het Jubelpark/Cinquantenaire.

Vredesmeeting (16u - 18u): Vanaf 16u: infostands, muziek en toespraken en vanaf 17u30 gezamenlijke massa-actie voor vrede.

Meer info: www.vrede.be

Inlichtingen:

Koerdisch Instituut te Brussel

Bonneelsstraat 16 - 1210 Brussel

Tel.: ++32/(0)2 230 89 30 - Fax: ++32/(0)2 231 00 97 - E-mail: kib@skynet.be